

## BOGANMELDELSER

*Paul Leer-Salvesen: Etter drapet.* Universitetsforlaget, Oslo, 1988. 166 s. ISBN 82-00-02613-2. Drab er et populært emne – i fiktion som i forskning. Et uoverskueligt antal romaner og videnskabelige arbejder handler om, hvorfor mordet skete. Når omsider romandetektiven har fundet sin celebre morder, og drabsforskeren har beregnet overrisikoen for at en tidligt institutionaliseret, personlighedsafvigende, alkoholiseret, enlig mand sidst i tyverne bliver drabsmand, sættes der punktum. Morderen fra romanens persongalleri og ham fra statistikken har til fælles, at de meget lidt ligner mennesker af kød og blod. Måske – efter Paul Leer-Salvesens tankegang – er det nødvendigt med denne distance, for at der ikke skal herske tvivl om det umenneskelige i at slå ihjel. Den samme frygt er måske også baggrunden for, at der udvises så ringe interesse for fiktive såvel som for reelle drabspersoner efter drabet. Beskrivelser af efter-drabstiden er næsten lige så sjældne, som beskrivelser af det lykkelige liv, helten og heltinden i eventyrenes slutning påstås at leve til deres dages ende; og de få undtagelser, der findes, er således nærmest blot en bekræftelse på reglen om, at man ikke skriver om mordernes liv efter mordet.

Der skal måske en god portion mod til at nærme sig drabsmænd efter drabet. Paul Leer-Salvesen er som nævnt ikke helt ene om at have haft den fornødne dristighed til at tage fat om nælden, men i modsætning til de fleste andre forsøg, der er anmelderen bekendt, har han gjort det så nænsomt, at berøringen må have været sviende. Over et år tog det at indsamle data – interviews af 13 tilfældigt udvalgte blandt aktuelt drabsafsonende mænd i Norge.

Der redegøres summarisk for de interviewedes demografiske fordeling, deres relation til offeret og forholdene vedrørende dom og afsoning. Materialet forekommer bredt at repræsentere traditionelle typer af drabsmænd: misbrugeren, hustrudræberen efter 22 års samliv, den sindssyge der slår en af sine forældre ihjel, sædelighedsmorderen og rovmoderen er alle med. Det er imidlertid forfatterens hovedformål at fortælle 13 individuelle »samtalepartneres« historie, ikke at skitsere tænkte, gennemsnitlige drabsmandstyper.

Som i enhver anden god historie tages læseren fra starten ved hånden og føres - trygt, men måske vel håndfast – af forfatteren igennem bogen. De ydre rammer er i »Etter drapet« arrestationen, meddelelsen om offerets død, den første tid i isolation, retssalen og den efterfølgende afsoning, som disse omgivelser tager sig ud for drabsmændene. Der gives god besked om disse hovedpersoners opfattelse af de professionelle bipersoners forskellige måder at varetage deres roller på. Derudover tages læseren rundt på en tur i hovedpersonernes indre univers. Bogen afrundes konsekvent med fortolkning og morale snarere end med forklaring og »objektiv« konklusion.

»Etter drapet« er et særdeles lodigt eksempel på kvalitativ forskning.

I al forskning er identificerbarheden af de personer, der leverer rådata, et ømtåleligt spørgsmål – så meget mere når det drejer sig om interviews med drabsdømte. Det er lykkedes forfatteren at bevare de interviewedes individualitet, uden at det er gået ud over anonymiteten. Dette kan delvis forklares ved bogens undertitel: »Samtaler om skyld og soning.« Hvad disse samtaler afslører, er netop aldrig tidligere blevet nedfældet som person-identificerbare egenskaber ved de pågældende. Tilgiv anmelderen en måske lidt uærbødig sammenligning – historien om den kloge massøse, som var ved at behandle en upåklædt, kendt kvindelig klients myoser, og som ved en fremmed mands uventede indtrængen i sin klinik snarrådigt kastede et håndklæde over klientens *ansigt* – når de ukendte, skammelige kropsdele ikke kunne forbindes med noget

kendt ansigt eller navn, blev ingen krænkede. Det skal i denne forbindelse yderligere nævnes, at Paul Leer-Salvesen antager, at det var lettere for de interviewede at åbne sig for ham, netop fordi der ikke blev tale om længere varende kontakt – anonymiteten var trukket helt ind i selve interview-situationen.

Som samtalsituationerne beskrives, får man et levende indtryk af, hvor belastende de har været for begge parter. Samtidigt forstår man også, hvorfor ingen af de interviewede har trukket sig, hverken fra første eller anden samtale. Intervieweren er – i modsætning til den professionelle hjælper – afskåret fra at komme med gode råd, trøste eller tilbyde forskellige fordele. Til gengæld har den kvalificerede interviewer tid til at lytte efter »sandheden« om personerne – drabsmændenes eget store spørgsmål. Som det bemærkes i bogen er det de andre, vi er henvist til at spejle os i, for at få svar på hvem vi er, og mellem linierne kan læses, at intervieweren har stillet store dele af sin personlighed til disposition som et sådant spejl for de interviewede – muligvis så store dele, at grænsen mellem medleven og identifikation af og til strejfes.

Når den traditionelt arbejdende forsker behandler »hårde« data, er det vanskeligt at undgå stempelingseffekten. Drabspersoner er mere socialt og psykisk belastede end »almindelige« mennesker, uanset hvilke foreliggende, skriftlige data, der tælles. Paul Leer-Salvesen har mødt sine personer uden kendskab til deres sagsakter, og han har bevidst undladt at checke sine indhentede oplysninger. Med beretningerne om deres sårbare indre univers har han opnået at beskrive medmennesker, ikke monstre. Den opfattelse kæmper de selv så rigeligt med – er det hans hovedbudskab – at ingen andre behøver at gøre belastningen større.

Bogens tyngde ligger som antydnet i de centrale afsnit om skyld, straf og soning. Skyldbegrebet belyses med opdelingen i *causa*, *debitum* og *culpa* – skyld som årsag, skyld som gæld og eksistentiel skyld. Alle de 13 – inklusive de to, der i retten nægtede sig skyldige, samt ham der af psykiaterne blev regnet som ude af stand til at vurdere spørgsmålet p.g.a. sindssygdøm – anerkendte ved samtalerne deres juridiske »kausale« skyld. Og stort set alle accepterede den straf, der af dommeren blev dem pålagt – som en form for retfærdig gengældelse fra samfundets side for den handling, de havde foretaget. Straffens præventive eller socialiserende aspekter var dem uforståelige. De fandt, at drab var den mest grufulde handling, man kunne begå, og at der derfor måtte reageres med den strengeste straf. En tog sig selv i at tænke, at han var bange for sine medindsatte, som sikkert havde lavet både det ene og det andet, måske endda slået ihjel. Afsoningen, som den fungerede i praksis, fandtes samtidigt meningsløs. Hvad godt kunne der komme ud af, at drabsmændene efter nogle års indsættelse var blevet ude af stand til at føre et normalt samfundsliv igen, spurgte de indespærrede – uden at kunne komme på realistiske alternativer.

Det altoverskyggende er den eksistentielle skyld, som ifølge forfatteren snarere er en tilstand end blot en mere eller mindre stærk følelse. Hvad enten offeret var en nærtstående eller en ukendt, er tankerne omkring vedkommende uophørlige. Mange års forudgående krisefyldt samliv eller det ukendte offers provokation i drabssituationen er ikke ligegyldige for drabsmanden, men ingen af delene fritager ham fra skylden for drabet. Hvor megen retfærdig harme dette end måtte være udtryk for – særdeles stærkt berettiget af den der efter beskrivelsen må have været sindssyg – er det dog utilgiveligt og forbliver en byrde i tiden fremover. At vide at man er drabsmand, kan man ikke løskøbe sig fra – udover eventuelt med sit eget liv. Med offerets død var tilgivelse blevet en umulighed, også for de af de dømte, der var religiøst optagne.

Forfatteren bemærker, at han selv blev overrasket over, hvor fremtrædende selvmordstan-

ker var hos de drabsdømte – 11 af de 13 nævnedes spontant temaet, og flere havde forsøgt bag sig. Der opregnes en række indfølelige motiver hertil – bl.a. som nævnt at straffe sig selv, når dødsstraffen er afskaffet – men tilbage bliver alligevel et ubesvaret spørgsmål om der ikke består en nærmest mystisk forbindelse mellem »de to søstre Død« – drab og selvmord.

Morderen kan afsones eller – med sin eksistentielle smerte over bevidstheden om det begåede – sone nok så længe og nok så tungt, en forsoning tør han næppe håbe på. Soningen slutter således langt fra med løsladelsen – enkelte er inde på, at den da først begynder; i fængslet er der på en måde lagt låg på. Isolationen og rutinen er ikke udelukkende skadelige; der er skærmet af for medborgernes frygt for morderen og tiden er grundigt struktureret. Løsladelsestidspunktet omfattes med såvel forventning som frygt – forfatteren sammenligner modigt med et svangerskab (men påpeger også forskellene). Først efter løsladelsen skal det vise sig, om morderen kan klare sig. Sædelighedsmorderen har planer om at leve anonymt i storbyen, en anden vil tværtimod udsætte sig selv og sin lille hjemby for konfrontation.

Særdeles tankevækkende er drabsmændenes opfattelse af de professionelle øvrighedspersoner. En del politi- og fængselsbetjente er beskrevet som fantastisk inhumane, antagelig på grund af frygt og uvidenhed. Men der er også eksempler på det modsatte. Det var meget befriende for en af de afsonende at høre på en betjent med genvordigheder på hjemmefronten og ledsagende uro for at komme til at gøre noget uoverlagt. At rettens dommere er strenge og idømmer lange straffe findes som bemærket i orden. »Klokkerne« i de norske retssales ceremonier – retspsykiaterne – får derimod på hatten på pulden af de interviewede. Fængselsstraffen opfattes som en reaktion på en handling, de dømte vedstår at have begået. Den i Norge eksisterende tilægssanktion – sikring, som i høj grad idømmes efter psykiaternes vurdering – opfattes derimod som et tegn på, at hele personen er identisk med den afskyvækkende handling. Med sikringsdommen gives et stempel på, at man er farlig, sjæleligt uudviklet, og at der er fare for gentagelse. Hvor dommeren dømmer for en fortidig handling, bedømmer psykiateren hele tilværelsen – inklusive fremtiden. I de dømtes sårbare position er det negative udsagn om den sjælelige tilstand særdeles smertefuldt. Anmelderen – se eventuelt adressen – vil tillade sig at indvende, at mentalobservation er svært at undgå, så længe vi fastholder at sindssygdom bør behandles, ikke straffes. Strengt taget fritager Den danske Straffelov ikke sindssyge for skyld, kun for straf. Forfatteren må dog gives medhold i sin kritik af den som regel unødvendige optræden af psykiatere i retssalen.

Lige så dystert og streng bogen er i sin beskrivelse af mordernes eksistentielle smerte – en fortvivlelse af kjerkegaardiske dimensioner – lige så livgivende er de små glimt af håb, der anes. Håbet, der tilbydes de dømte, kommer især fra besøgende og brevskrivende pårørende. Det er tegn fra omgivelserne på, at morderen dog ikke er identisk med sin handling. Han er også søn, ægtefælle, fader, medmenneske. En lægger en positiv »højere mening« i, at han har overlevet tre selvmordsforsøg.

Hvor utroligt det end kan lyde, er bogen i øvrigt humoristisk skrevet – humoristisk i dickenssk forstand med små pudsige detaljer og betragtninger, der aldrig bliver distancerende overfor hovedpersonerne – herunder den store og stærke vægtløfter, der serverer traktekaffe af »skjøreste kinaporselen« og omsorgsfuldt tilbyder intervieweren noget at spise fra madvognen, for det måtte jo være hårdt sådan at gå rundt og snakke med fanger om deres skyld.

I slutningen af bogen fortolker forfatteren dristigt sine interview-data som udsagn om, at tiden »Etter drapet« kan lignedes med en sorgproces. Der er tabet af den døde – også selvom den



sørgende er den døde vens morder. Der er sorgen hos de mange pårørende – og der er ikke mindst drabsmandens sorg over ikke længere at være den, han var før drabet. Som i enhver anden sorg er der et overmål af kærlige og vrede følelser, og der er en risiko for at sorgprocesserne ender »blindt« og uforløst i det, der i psykiatrien kaldes patologisk sorg – i modsætning til den naturlige sorg, der forløber gennem en række faser for at afsluttes ved, at den sørgende forliger sig med sin skæbne og lever videre som igen et helt menneske. Kan man også tale om sorg i forbindelse med rocker- og terroristdrab, spørger forfatteren, og svarer – måske lidt svævende – ved at henvise til Vietnam veteranerne, der, efter at krigen mistede sin »retfærdighed«, blev påtvunget et rolleskift fra helte til mordere.

I gamle dage blev en enke ved hjælp af forskellige regler for hendes og omgivelsernes adfærd fastholdt i det menneskelige fællesskab; moderne katastrofepsykiatri fungerer efter samme principper. Forfatteren efterlyser herefter et drabsteam, der rykker ud og bistår de overlevende ofre for et drab – de pårørende og gerningspersonen. Og der efterlyses en større bevidsthed om den store rolle, retssalen spiller for de dømtes selvforståelse. Der mangler ifølge forfatteren plads til det mylder af tanker og følelser, der uundgåeligt presser på »Etter drapet«. Måske skal straffen være »sørgeår«, foreslår Paul Leer-Salvesen.

Forfatteren er bogen igennem tydelig som person. Man kan måske kritisere hans mere end antydede mening om, at vi alle kan blive drabsmand. Efter anmelderens opfattelse er risikoen herfor meget forskellig fra individ til individ og fra gruppe til gruppe – nogenlunde lige så uretfærdigt fordelt som personlige og sociale forudsætninger for positiv udfoldelse. Langt de fleste har en så forsvindende lille risiko for at blive morder, at det bliver en temmelig abstrakt påstand, at vi alle er potentielle drabspersoner.

Først og fremmest tilbydes læserne af Paul Leer-Salvesens bog at dele almene følelser og vilkår vedrørende skyld og skam med hovedpersonerne. Det er i formidlingen af denne forståelse – af begrebet culpa som uløseligt knyttet til alt menneskeligt – at anmelderen finder bogens fineste kvalitet.

Som teolog – tidligere fængselspræst – og forfatter kan Paul Leer-Salvesen siges at have haft nyttige forudsætninger for at formidle, hvad der sker »Etter drapet«. At resultatet er blevet den foreliggende, særdeles anbefalelsesværdige bog, må imidlertid først og fremmest tilskrives forfatterens personlige egenskaber.

*Peter Gottlieb*

Justitsministeriets psykiatriske Undersøgelsesklínik, afd. A.

*Olle Hoflund: Narkotikabrotten.* En straffrättslig studie.

Professor Olle Hoflund har skrevet en kommentar til »strafflagens och varusmuggningslagens bestämmelser om ansvar för befattning med narkotika.«

Der er tale om en klar og overskuelig fremstilling, hvor Olle Hoflund på godt 120 sider giver en indgående kommentar til svensk rets bestemmelser om narkotika.

De første 30 sider indeholder en historisk oversigt over lovreglernes udvikling. Denne retshistoriske fremstilling har dels den pædagogiske værdi, at læserne får en naturlig indføring i svensk ret på dette specialområde, dels introduceres man her til de forarbejder, som danner grundlag for den fortolkning, som reglerne bliver undergivet i de følgende afsnit. Den histori-

ske oversigt har endvidere den særlige interesse, at man med nogle tidsmæssige forskydninger kan iagttage en udvikling, der ganske svarer til udviklingen i Danmark.

Medens narkotika indtil slutningen af 50'erne ikke blev anset for noget reelt problem i Sverige, jvf. s. 16-17, begyndte man efter dette tidspunkt den stadige skærpelse af lovreglerne, som helt har domineret udviklingen frem til i dag, hvor den seneste, men næppe den sidste, lovændring trådte i kraft i Sverige den 1. april 1988.

I 1958 indførte man i Sverige en strafferamme på op til 6 måneders fængsel, i 1961 blev den skærpet til 1 år, i 1969 til 6 år, i 1972 til 10 år og i 1981 for gentagne tilfælde af »grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling« op til 16 års fængsel.

I 1983 ændredes regler, således at mellemmands-virksomhed som bl.a. befordring af vederlag for narkotika og formidling af kontakt mellem køber og sælger blev omfattet af det strafbares område, ligesom området for medvirken og forsøg blev udvidet, jvf. s. 46 ff.

I 1988 blev også selve indtagelsen af narkotika gjort strafbar, dog kun belagt med bødeansvar. Hvis en sådan handling, som alene består i eget forbrug af stoffet, bliver opdaget, fordi gerningsmanden har søgt behandling, ifalder han dog ikke ansvar, jvf. s. 72.

Olle Hoflund analyserer og kommenterer bestemmelserne med grundig brug af betænkninger og bemærkninger til de enkelte lovforslag i en dogmatisk-deskriptiv fremstilling uden retspolitiske betragtninger. Selvom man enkelte steder nok fornemmer forfatterens holdning, får den ikke lov til at præge fremstillingen. Set fra de retsanvendende myndigheders side er dette formentlig en fordel, og det kan også godt være, at det øger kommentarens vægt i praksis, men for en udenforstående ville det have været spændende at høre, hvad Olle Hoflund selv mener om retsudviklingen. Var og er denne juridiske oprustning, som nu har stået på i ca. 30 år, et sæt af rigtige og kloge dispositioner, eller blev der overreageret. – Hvem styrede egentlig denne retsudvikling?

Sådanne spørgsmål diskuteres ikke i fremstillingen. »Kritikerne« tager derimod altid stilling med den virkning, at man næsten kender svarene, inden spørgsmålene er stillet. Retsudviklingen på narkotikaområdet er blevet gjort til genstand for sønderlemmende kritik af Nils Christie og Kertil Bruun i Den Gode Fiende.

Man kunne imidlertid nok forestille sig, at der også på dette område kunne skrives en anden fremstilling af den samme virkelighed. Skylder retsdogmatikerne os aldrig en retspolitisk vurdering?

Kommentaren er bygget op således, at der først gives en fremstilling af, hvad der forstås ved narkotika, s. 31 ff, dernæst gennemgås de forskellige elementer i det strafbare gerningsindhold som f. eks. overdragelse, besiddelse, fremstilling, udbyde til salg, formidling af kontakt, forbrug osv., s. 39-55. Derpå følger de subjektive krav om sondringen mellem »ringa brott« og »grovt brott«. Fremstillingen afsluttes med en gennemgang af forsøg, forberedelse, »stæmping«, s. 93, medvirken, s. 100, konfiskation, s. 108 ff, og nogle spørgsmål om strafferetlig konkurrence mellem de forskellige former for strafbare forhold i svensk narkotikalovgivning, jvf. s. 115 ff.

For en dansk læser er det iøjenspringende, at den måde man har bygget reglerne op på i Sverige giver anledning til mange vanskelige afgrænsninger. Man har dels reglerne i narkotikastrafflagen, dels i varusmuggingslagen og herudover i begge regelsæt en sondring mellem ringa og grovt brott. Når dette sammenholdes med den udformning navnlig forsøgs- og medvirkensreglerne har, er der unægtelig god brug for en kommentar, som den Olle Hoflund har skrevet.

Fremstillingen er let at gå til og en uudværlig hjælp for enhver, der vil beskæftige sig med denne del af svensk ret. Nordiske domstolsjurister vil have megen gavn af bogen, når de i praksis skal danne sig et indtryk af, hvordan vore fælles klienter kan forventes at blive behandlet, hvis deres sag skal pådømmes ved svenske domstole, ligesom teoretikere kan finde god og indgående vejledning i bogen.

På et tidspunkt, hvor man i danske aviser fører en debat om eventuelt at afkriminalisere hash – et forslag som unægtelig noget overraskende er fremsat af statens konsulent på narkotikaområdet – har man i Sverige indtaget en mere restriktiv holdning til hash, jvf. s. 34-35. Henset til at hash ikke har nogen værdi som lægemiddel, må en afvejning af nytte- og skadevirkninger falde negativt ud for hash, når man ved, at hash-brug har en række såvel medicinske som sociale skadevirkninger for brugerne, selv over kortere åremål. Hvis vi med den viden vi har om alkohols skadevirkninger for et nyt samfunds skulle vælge mellem at indføre eller forbyde alkohol, er der vel ikke nogen tvivl om, at et alkoholfrit samfund var langt at foretrække. Den ungdom, som anvender narkotika, misbruger også oftere end andre alkohol, medicin og opløsningsmidler. Helt bortset fra, at vi er bundet af narkotikakonventionen og allerede af den grund ikke kan frigive hash, ville det set fra en ren sundhedssynsvinkel være en dårlig idé at gøre hashbrug lettere. Det eneste argument, der kunne tale for en afkriminalisering af hash ville være en antagelse, der gik ud på at de samfundsmæssige omkostninger ved kriminalitetsbekæmpelsen var større end hashbrugets skadevirkninger. En sådan afvejning er i sig selv særdeles vanskelig at gennemføre og i øvrigt af tvivlsom værdi, fordi man ikke kender omfanget af hashforbruget, hvis indtagelsen bliver legaliseret. Hertil kommer at politiindsatsen ville være uformindsket over for de hårde stoffer, og så er man set fra kritikernes side lige vidt, når det gælder de prøvelser vort retssystem er blevet udsat for som følge af narkotikasagerne.

Det er interessant at se, at man i svensk retspraksis har måttet beskæftige sig med afgrænsningen mellem forbrug og besiddelse («innehav»), og at man i retspraksis har fastslået, at der ikke var tale om besiddelse, når tiltalte kun havde taget et par drag af en hashpipe, der gik rundt mellem flere i et selskab, og at en »prøvesmagning« foretaget for en køber heller ikke var det, jvf. s. 53-54. Det samme antages at være tilfældet, hvis man får en indsprøjtning, som foretages af en anden, men ikke hvis man derimod selv har trukket stoffet op i sprøjten og injiceret det. Der er unægtelig tale om en hårfin grænse, der nærmer sig det absurde, navnlig når man læser, at Højesterets begrundelse for det sidste er, er her har brugeren, som i begge tilfælde fik stoffet overladt uden vederlag til eget forbrug, haft en faktisk rådighed over stoffet, som han – selvom han ved sin adfærd viste, at han ville forbruge det – dog også kunne have disponeret over på anden vis. Selvom man kan tilslutte sig det bærende synspunkt, at ihændehavelse af narkotika, som er en nødvendig del af forberedelse til umiddelbart forbrug ikke er besiddelse i lovens forstand, synes konsekvenserne at være svære at acceptere. Meget tyder på, at en strengere bedømmelse af besiddelse end af forbrug er en sondring, der med søvngængeragtig sikkerhed fører til sådanne »hard cases«, se også *Misure of Drugs* af Keith S. Boverly, s. 64 ff, hvor ganske tilsvarende sager kendes fra skotsk ret med temaet »can misure take place without possession?«

Ved gennemgang af »grovt brott«, s. 81 ff, findes en interessant diskussion af spørgsmålet om, hvilken vægt man bør lægge på kvantum – »mängderekvisitet«. Det fremgår af forarbejderne til lovændringen i 1980, at man fra bl.a. lagrådets side ønskede, at hovedvægten skulle lægges på omstændigheder som overdragelse til unge, rent erhvervsmæssigt salg, salg i stor



skala for vindings skyld og lignende hensynsløs adfærd frem for en overdreven vægtning af hvilket kvantum, det drejede sig om. Praktikere som rigsadvokaten og dommerforeningen ønskede derimod at fastholde kvantum som en uundværlig faktor ved vurderingen af lovovertrædelsens grovhed. Sveriges advokatsamfund fremhævede bl.a., at det var lettere at forsvare sig imod et mængdekriterium end imod et hensynsløshedskriterium.

Resultatet blev, at der skal anlægges en helhedsvurdering af forbrydelsen, og at grovheden må afhænge af omfanget, om der er handlet erhvervs-mæssigt, om der har været tale om en særlig stor mængde eller forbrydelsen i øvrigt har været af særlig farlig eller hensynsløs art.

For den, der har deltaget i mange narkotikasager kan det undre, at de, der forbereder reglerne, ikke kender så meget til disse sager, at de ved, at domstolene altid anser kvantum for vejledende og benytter kvantum som udslagsgivende faktor, når vi ikke får andet og mere at vide, og det gør vi ofte ikke, fordi tiltalte måske med god grund ikke ønsker at oplyse mere. Kvantum er i praksis ofte det eneste objektive og sikre bevis i sagen. Resten består af tiltaltes udgave af »sandheden« og nogle mere eller mindre tvivlsomme vidneudsagn. Ingen må under sådanne omstændigheder fortænke domstolene i at benytte det kvantum som tiltalte er fundet i besiddelse af som på én gang afgørende bevis og udmålingsfaktor. Det er først, når kvantum heller ikke kendes med sikkerhed, at de rigtige store problemer opstår i disse sager.

I afsnittet om koknfiskation gennemgås, s. 111 ff, nogle domme, hvor man har taget stilling til det klassiske spørgsmål om hvad der skal forstås ved værdikonfiskation. Er det den legale markedsværdi eller handelsværdien på narkotikaområdet – er det brutto- eller nettogevinst, der skal inddrages? Efter forarbejderne til bestemmelsen forstås ved vinding nettogevinst, hvorfor omkostningerne, hvis afholdelse ikke strider mod lov og ærbarhed, skal fragå. Hvis der er tale om narkotikavederlag, som er i behold, inddrages dog hele vederlaget. Da straffene på narkotikaområdet er så strenge, er der ikke noget generalpræventivt behov for at skærpe ansvaret ved en overdreven streng konfiskationspraksis, blot tiltalte ikke opnår nogen økonomisk fordel af sine narkotikaforbrydelse. Der er her tale om betragtninger som kunne anføres med ganske samme vægt efter dansk ret.

Olle Hoflunds fremstilling er interessant læsning og virker samtidig som en god og grundig kommentar, der nok skal blive flittigt citeret i svenske domstole.

#### *H. Kallehaug*

Østre Landsret, København

*Wiweka Warnling-Nerep: Sanktionsavgifter – särskilt vid olovligt byggande*, Juristförlaget, Stockholm 1987, ISBN 91-7598-187-4, 398 s.

Denne akademiske afhandling for forfatterens juridiske doktoreksamen ved Stockholms Universitet indeholder dels en almindelig del, s. 19-127, og dels en speciel del om byggelovsområdet, s. 128-364. I den almindelige del gives en redegørelse for sanktionsafgifternes udvikling og retlige karakter, herunder deres forenelighed med den svenske forfatning.

Sanktionsafgifterne er ikke indført ved en særlig lov. Tværtimod er det karakteristisk, at deres anvendelse er reguleret i de enkelte forvaltningslove inden for hver deres område. Det er således vanskeligt at give en egentlig definition af sanktionsafgifter som retligt institut, men foreløbigt bestemmes de i bogen som forskellige økonomiske sanktioner ved siden af skadeserstatning, vite, bøder og konfiskation. Udviklingen indledes i SOU 1969:42 med forslag til bl.a.

skattetillæg, der senere resulterer i lovforslag. Heri præsenteres det nye afkriminaliseringsinstitut for bagatelagtige skattelovovertrædelser, som i den almindelige retsbevidsthed ikke længere opfattes som forbrydelser eller rettere »brott«. Denne afkriminalisering skulle vise sig at ske ved at de tidligere anvendte straffe blev erstattet af strengere sanktioner både hvad angik bødestørrelsen og ansvarsreglernes udformning.

Ud fra dette område blev sanktionsafgifter indført på andre områder. Ikke således at bestemmelserne udformedes på samme måde, men snarere således, at den ene reform gav inspiration til den næste osv., således at det nærmere indhold af sanktionsafgiftsbestemmelserne udviste betydelige variationer fra lov til lov. Først i 1981 forelæ en bredere analyse af sanktionsafgifterne, og endda kun inden for overtrædelser i erhvervslivet (DsJu 1981:3 Ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet). Heri anbefales – kort sagt – sanktionsafgifter dels på områder med særligt hyppige overtrædelser, og dels på områder, hvor det er særligt vanskeligt at fastslå gevinsten ved overtrædelser. Der skal være tale om specielle og klart afgrænsede retsområder, og afgiftens størrelse skal være forudberegnelig. Da afgifterne er uafhængige af bevis for forsæt eller uagtsomhed, bør de kun indføres på områder, hvor der er en stærk formodning for, at sådan tilregnelighed foreligger. Afgifterne skal primært pålægges juridiske personer, og de berørte forvaltningsmyndigheder skal selv kunne pålægge afgifterne.

I afsnittet om baggrunden for udviklingen dokumenteres ved adskillige motivedtalelser, at sanktionsafgifterne er blevet indført for at effektivisere forfølgelsen af overtrædelser. Effektiviseringen har i Sverige især været mærkbar, fordi man før 1/4-1986 ikke havde mulighed for at straffe juridiske personer. Straffefølgning af overtrædelser begået selv af større virksomheder forudsatte altså en efterforskning til placering af et individuelt ansvar inden for virksomheden. Man har derfor ofte anset truslen om straf for overtrædelse af særlovgivning for en tom trussel. På denne baggrund har man ønsket en så enkel og procesøkonomisk afgørelse af disse overtrædelser, at offentligheden kunne bibringes den opfattelse, at sanktioneringen af overtrædelserne blev mere eller mindre automatisk. Effektiviseringsgevinsten opnås tildels på bekostning af en proces, der giver den formodede overtræder mere retssikkerhed i traditionel forstand. Dette forsvares i et vist omfang med, at der ikke er tale om straf, og at overtræderen ved pålæggelse af sanktionsafgifter derfor ikke på det psykologiske plan vil opleve samme følelse af infami som den straffede. Forfatteren stiller spørgsmålstegn ved dette ræsonnement og anfører ganske enkelt og overbevisende, at selv om man i 1977 indførte parkeringsafgifter i stedet for parkeringsbøder, betegnes disse afgifter af offentligheden stadig som bøder.

S. 60-80 forsøger forfatteren at afgrænse sanktionsafgifter i forhold til andre pengepræstationer. Forholdet til skatter og afgifter vil sjældent give problemer. Dog anføres i tilslutning til Westerberg, at sanktionsafgifterne for overlæs oprindeligt var foreslået betegnet som automobilskattetillæg. Det forekommer således forfatteren rimeligt sikkert, at sanktionsafgifter ikke er omfattet af den svenske forfatnings bestemmelser om lovgivning vedrørende skatter og afgifter (RF 8:3). Da sanktionsafgiftssystemet var af meget begrænset omfang ved vedtagelsen af den nye svenske forfatning i 1974, er sanktionsafgifter ikke direkte nævnt i denne, hvorfor forfatteren forsøger at analysere sanktionsafgifterne i forhold til de da kendte fænomener; herunder først og fremmest bødestraf. Som nævnt må det antages, at befolkningen i vidt omfang opfatter sanktionsafgifterne som straf. Som forfatteren nævner gælder dette imidlertid også andre fænomener, f. eks. frakendelse af førerret. Det afgørende kan således ikke være befolkningens opfattelse. Iøvrigt ville en påstand om, at afgifterne i realiteten er straffe være



ensbetydende med en anfægtelse af hele instituttet: Lovgiver ville så have ladet forvaltningen idømme straf, de sædvanlige principper om skyld, betalingsevne og proportionalitet var i så fald sat ud af kraft inden for den del af straffesystemet. Forfatteren anfører derfor, at strafbeholdningen kan bestemmes rent formelt som sket i den svenske straffelov (BrB 1:1): »Brott är gärning, för vilken i denna balk eller i annan lag eller författning är stadgat straff som nedan sägs«, medens følgerne af »brott« er nærmere bestemt i 1:3. Forfatteren anfører det betænkelige ved at overføre denne definition til fortolkning af anden lovgivning, f. eks. forfatningens forbud mod at give skærpende straffelove tilbagevirkende kraft (RF 8:1), og synes her at finde støtte i forarbejderne for, at forbudet også må antages at gælde for sanktionsafgifterne.

Endnu sværere er det at påvise grænsen mellem andre strafferetlige følger og sanktionsafgifterne. Forfatteren konkluderer i dette afsnit s. 78, at det nærmeste man kan komme en definition af sanktionsafgift er: En økonomisk sanktion, som er indført ved lov, som tilfalder det offentlige, og som af lovgiver behandles og betegnes som en sanktionsafgift. Denne i høj grad formelle bestemmelse kombineres med forfatterens anvisninger af, at sanktionsafgifter alene bør indføres, hvor det er begrundet i hensyn til det pågældende retsområdes natur, og at reglerne bør udformes således, at strafferettens retssikkerhedsgarantier kun fraviges i det omfang, det er absolut nødvendigt for at opnå de effektive sanktionsregler, der tilstræbes.

Ud fra dette udgangspunkt, at sanktionsafgifterne så langt som muligt bør behandles som strafferetlige sanktioner, behandler forfatteren nogle forfatningsretlige problemer.

Der er i den svenske forfatning fastsat begrænsninger i lovgivers adgang til at delegerer beføjelsen til at fastsætte straffebestemmelser. Forfatteren anfører, at da sanktionsafgifter generelt set udgør sanktioner af strengere karakter end bøder, må deres fastsættelse anses for omfattet af delegationsbegrænsningen, ligesom det som ovenfor nævnt antages, at forbudet mod at give skærpende straffelove tilbagevirkende kraft også gælder for sanktionsafgifter.

Det har derimod i praksis været antaget, at regeringens ret til benådning ikke omfatter sanktionsafgifter. Et synspunkt forfatteren argumenterer imod med henvisning til Strömberg: Meningen med afkriminaliseringen skulle nødtigt være en afhumanisering. Videre redegører forfatteren for de fortolkningsproblemer det har givet, at miljøbeskyttelsesafgifter ikke er omfattet af kommuneskattelovens opregning af ikke-fradragsberettigede afgifter. Hun kritiserer sammenfattende den usikkerhed, der på adskillige områder er om sanktionsafgifternes behandling i lovgivningen: Undertiden betragtes de som strafferetlige, undertiden som en slags skat og endelig anføres enkelte steder, at der er tale om et ganske ureguleret fænomen. Forfatteren anbefaler, at instituttet accepteres som et specielt retsinstitut og undergives en generel lovregulering fremfor den nuværende forskellige regulering i en række forvaltningslove. Ikke overraskende anføres, at sanktionsafgifterne i de ovenfor nævnte sammenhænge bør ligestilles med straf.

Som nævnt pålægges sanktionsafgifterne uden hensyn til tilregnelser og ud fra forholdsvis enkle kriterier. Det kræver ikke megen forudseenhed at indse, at et sådant system kan medføre uacceptable afgørelser. Reglernes karakter gør det således naturligt – nærmest påkrævet – at de kombineres med mulighed for eftergivelse eller nedsættelse af afgiften i særligt urimelige tilfælde, af forfatteren benævnt »jämknings«. Forfatteren citerer en del jämkningsbestemmelser. Disse lader i meget høj grad afgørelsen bero på et skøn (»hvis der foreligger særlige omstændigheder«) til trods for, at Brottsförebyggande rådet allerede i 1977 fastslog, at reglerne i videst muligt omfang skulle indeholde klart præciserede kriterier.

Som nævnt i indledningen indeholder 2. del af bogen en dybtgående behandling af sanktionsafgifter inden for byggelovgivningen. Det fremgår heraf, at mindsteafgiften er 500 kr. pr. m<sup>2</sup> ulovligt byggeri.

Warning-Nereps bog er yderst central for den, der beskæftiger sig med håndhævelsen af offentligtretlige regler. Dels giver den et godt overblik over sanktionsafgifternes udbredelse i Sverige, en glimrende problematisering af deres indførelse eller snarere udformning, ligesom bogen indeholder en – ikke her refereret – dybtgående behandling af et enkelt specialområde. Forfatteren slutter sin fremstilling med et ønske om, at lovgiver for fremtiden ikke så ensidigt som hidtil vil betone effektivitetshensyn på bekostning af retssikkerheden.

Bogen er central, fordi den behandler et problem, der dybest set er spørgsmålet om opretholdelse af den klassiske model: Domstolene afgør skyldsspørgsmål og foretager strafudmåling. Der er i de sidste årtier sket en så voldsom stigning i omfanget af den offentligtretlige regulering, at antallet af overtrædelser idag er så stort, at det af ressourcemæssige grunde er umuligt at behandle alle sagerne ved domstolene. Det har været nødvendigt at acceptere, at de fleste sager afgøres ved, at særmyndigheden eller politiet/anklagemyndigheden sender overtræderen et bødeforelæg: En kort beskrivelse af overtrædelserne med angivelse af den bøde, der skal betales. Hvis overtræderen ønsker det, kan han acceptere afgørelsen inden en vis frist. I modsat fald sendes sagen til afgørelse i retten. Dette institut – som nu også anvendes ved førstegangs-spirituskørsel med promiller under 2,00 – sparer betydelige ressourcer. Beparelsen i disse sager ligger udelukkende i, at systemet undgår selve domstolsbehandlingen. På ganske få områder er systemet yderligere forenklet ved indførelse af egentlige sanktionsafgifter, først og fremmest ved ulovlig parkering. Det drejer sig herhjemme om sanktioner af meget begrænset størrelse. I dansk ret findes endnu ikke afgifter svarende til de svenske for overtrædelse af bygge-, miljøbeskyttelses-, udlændingelovgivning osv. Det er imidlertid et lige så velkendt problem her, at straffesager er særdeles ineffektive til håndhævelse af den offentligtretlige lovgivning. Dels er procesmaterialet i sagerne af ganske betydeligt omfang, og hovedproblemet gøres ofte til et spørgsmål ikke om tiltalte har handlet ulovligt, men om forvaltningen har handlet lovligt. Uanset formuleringen af loven er domstolene efter gældende ret berettiget og forpligtet til at afgøre dette spørgsmål. F. eks. findes i adskillige love regler om, at borgeren har en frist på 6 måneder til at anlægge sag til anfægtelse af den øverste administrative klageinstans' afgørelse. Den utilfredse borger eller virksomhed skal altså ifølge lovens intention selv anlægge sag og løfte bevisbyrden for sin påstand. I stedet kan virksomheden imidlertid vælge at forholde sig passiv og fortsætte sine overtrædelser. Der vil så muligvis blive rejst tiltale mod virksomheden. Inden sagen bliver behandlet i retten, vil der ofte være gået meget lang tid. Det kan undertiden dreje sig om mere end et år. Når sagen endelig kommer for retten, kan virksomheden under hele sagens gang komme med nye indsigelser, og anklagemyndigheden har bevisbyrden for lovligheden af forvaltningens afgørelse, ligesom kravet til bevisets styrke sættes efter, at det er en straffesag. Disse forhold medfører, at sagens behandling i retten ofte må udsættes til nye indsigelser er efterforsket og kan tilbagevises som grundløse. Sagens behandling i retten kommer således til at strække sig over en lang periode, ligesom adgangen til anke medfører, at den endelige domstolsafgørelse yderligere udskydes. Denne procesform er dels særdeles bekostlig, og dels meget langsommelig. Ofte vil den dom, der skal sikre overholdelsen af forvaltningens afgørelse, først foreligge flere år efter, afgørelsen skulle være efterlevet.



Mange af de her berørte sager drejer sig om borgerens eller virksomhedens pligt til at efterleve forvaltningens afgørelse, og ofte efterleves afgørelsen inden der afsiges endelig dom i sagen. I mange tilfælde vedrører sagen altså »kun« virksomhedens overskridelse af en frist. Danske domstole har udpræget tilbøjelighed til at betragte sådanne overtrædelser som alene »formelle« og udmåle straffen derefter. Hvis anklagemyndigheden kan bevise, at virksomheden har opnået en vis fortjeneste eller besparelse ved at trække sagen i langdrag, er der undertiden mulighed for at få denne fortjeneste inddraget ved fastsættelsen af bøden eller ved konfiskation. I mange tilfælde vil domstolene imidlertid fastsætte bøden til et betydeligt lavere beløb under henvisning til, at overtrædelserne alene er formelle. Der findes undtagelser fra dette mønster. Således behandles den virksomhed, hvis formelle overtrædelse består i for sen indbetaling til staten af indeholdt kildeskat, dels processuelt forholdsvis fast, og dels er bøderne i disse sager ganske betydelige. Endvidere er der grund til at antage, at Højesterets strafudmåling på dette område er noget strengere end landsretternes. Der foreligger imidlertid meget få højesteretsafgørelser om sanktionsniveauet.

Resultatet af domstolsprocessen i Danmark er altså typisk et ganske betydeligt ressourceforbrug, som i bedste fald medfører en bøde på et niveau med begrænset præventiv værdi. Der findes næppe nogen domstolsafgørelser som overhovedet tager hensyn til de ressourcer, administrationen må anvende i disse sager. Domstolene prioriterer med rette retssikkerheden meget højt uanset ressourceforbruget. Det ville da også være ganske utilbørligt af hensyn til ressourcerne at slække på retssikkerheden i sager om mord, voldtægt og andre straffelovsovertrædelser. En overførelse af denne holdning til forvaltningslovgivningen er imidlertid ensbetydende med krav, der ikke kan opfyldes. I forretningslivet har parterne mulighed for at sikre sig ved aftale om voldgift og lignende. En sådan mulighed gælder ifølge sagens natur ikke her. Retsvæsenet kan vælge at fastholde sin linje og således som i Sverige tvinge lovgiver til at vælge håndhævelse uden om retsvæsenet. Retsvæsenet kan på denne måde holde sin sti ren. Sagt lidt hårdt: Anklagere og dommere kan pudse deres egne glories og lukke øjnene for, at samfundet har en opgave, der skal løses på en rimelig og forsvarlig måde, og som i et demokrati som vores naturligt henhører under retsvæsenet.

Jeg må erkende, at modellen med, at enhver overtrædelse præsumptivt skal »straffes«, med mindre administrationen efter et næsten frit skøn finder det urimeligt, forekommer mig meget lidt tillokkende. Man fornemmer i bogen en kritisk holdning over for den lovgiver, der har indført sanktionsafgifterne. Heri kan jeg godt følge forfatteren. Læsning af bogen giver imidlertid efter min mening lige så god anledning til at spørge, om retsvæsenet herhjemme kan og vil gøre noget konstruktivt for at undgå den samme udvikling her. Vi har i modsætning til svenskerne en meget lang tradition for selskabsansvar, og retsvæsenet har bl.a. derfor mulighed for at medvirke effektivt til overholdelsen af forvaltningslovgivningen. Det er ikke rimeligt at forvente, at lovgiver passivt vil se på, at systemet fungerer således, at det ikke kan sikre overholdelsen af forvaltningslovgivningen.

*Gorm Toftegaard Nielsen*  
Aarhus



Stanislaw J. Frankowski og George F. Cole (eds.): *Abortion and Protection of the Human Fetus*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. ISBN 0-89838-922-4, og Hans-Ludwig Günther Rolf Keller (Hrsg.): *Fortpflanzungsmedizin und Humangenetik – Strafrechtliche Schranken?* J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen 1987. ISBN 3-16-645242-7.

»... the nature's one imperative [is]: Reproduce! ... the only basic question this leaves us to ask of any species [is]: »How?««

Robin Fox: *The Red Lamp of Incest* (1980).

Hvordan menneskeheden skal formere sig, har indtil dette århundrede udelukkende været et spørgsmål om, hvem magtfulde mænd tillod »deres« kvinder at avle børn med – ud over dem selv. Overhovedet for slægten, klanen eller hvad det nu var, satte reglerne, som kvinder og unge (endnu magtesløse) mænd måtte rette sig efter – eller blive udstødt. Mange er de piger, der har måttet abortere, dræbe eller på anden måde bortskaffe det foster (barn), der efter faders mening var »uægte«. Også selvmord var en udvej. I samfund med organiseret statsmagt har straffesystemet troligt stået fædrene bi med strenge straffe for såvel utugt som abort og selvmord, for ikke at tale om barnedrab og fødsel i dølgsmål. Statsmagten har også altid forsøgt at regulere befolkningens formerelse af militære og økonomiske grunde. Befolknings-tilbagegang bekymrer enhver stats regering. En mere eller mindre liberal adgang til abort har ofte været direkte influeret af dette problem.

Spørgsmålet »hvordan« er på det seneste blevet til andet end spørgsmålet om naturmetoden. Et af de sidste stykker natur, som mennesket (læs: manden) endnu ikke helt har fået magt over, er kvindens evne til at føde børn. Med de seneste »landvindinger« på området – fosterdiagnostik, in vitro befrugtning, fostertransplantation, kloning, kunstige livmødre (for ikke at tale om drømmen om den gravide mand!) – er der i hvert fald teoretisk ikke langt igen.

I det følgende skal kort omtales to bøger, der beskæftiger sig med de (straffe)retlige problemer omkring abort, beskyttelse af det menneskelige foster, forplantningsteknik og humangenetik.

Bogen om abort indeholder en række afsnit om lovgivning og retspraksis samt folkelig og faglig debat omkring spørgsmålet i USA, England, Irland, Vesttyskland, Østrig, Holland, Sverige (af Alvar Nelson), Frankrig, Japan og de østeuropæiske lande. Alle lande har en eller anden form for regulering, men den varierer fra fuldstændigt forbud til såkaldt fri abort inden for visse tidsmæssige og tekniske rammer. I ingen af de omtalte lande kan kvinder selv bestemme, hvornår og hvordan en abort skal foretages.

Trods de enkelte lovgivningers relativt klart udtrykte betingelser for abort viser praksis ofte store afvigelser herfra. Strengest synes regler – og praksis – at være i Irland, hvor straffen for abort – for såvel kvinden selv som hendes hjælpere – ifølge en lov fra 1861 blev der endog tilføjet en bestemmelse til den irske forfatning med følgende ordlyd:

The State acknowledges the right to life of the unborn and, with due regard to the equal right to life of the mother, guarantees in its laws to respect and, as far as practicable, by its laws to defend and vindicate that right.

Mens udviklingen i de fleste lande er gået i retning af et mere liberalt syn på abort, er Irland et eksempel på det modsatte. Rent retligt synes det nu at være et spørgsmål, om den nødretlige regel, der går ud på at redde moderens liv ved at prisgive fosteret, er i strid med den irske forfatning. Med til historien hører naturligvis de tusindvis af irske kvinder, der rejser til det liberale England for at få abort.

Artiklerne viser det fælles træk for alle lande, at der langt fra er consensus omkring aktuel regulering og praksis eller omkring den retning, i hvilken der ønskes ændringer. Medicinske, sociale, religiøse og etiske aspekter fylder debatten, der f. eks. i USA er taget til i intensitet siden 1973, da Højesteret i sagen Roe v. Wade erklærede, at en kvindes fundamentale ret til privatliv omfatter hendes ret til, under visse omstændigheder, at beslutte at få sit svangerskab afbrudt.

Debatten har ofte handlet om, hvornår livet begynder. Abort-modstandere taler om fosterdrab fra det øjeblik, befrugtning sker. Abort-tilhængere betragter hellere fosteret som en del af kvindens krop, indtil det har mulighed for selvstændigt liv uden for denne krop. De får problemer med dette standpunkt, når de skal argumentere for forbud mod, at det aborterede foster bliver brugt til videnskabelige forsøg eller i medicinal- og kosmetikindustrien med eller uden moderens tilladelse.

Usikkerheden om livets begyndelse har også beskæftiget strafferetten. Selv om man har holdt fast ved befrugtningøjeblikket, har dette øjeblik været svært at fastslå, al den stund man jo ikke kunne kigge ind i livmoderen. Dette har ændret sig, og hvad mere er, så kan befrugtningen nu foregå udenfor. I bogen om forplantningsmedicin og strafferet er denne situation ramende beskrevet således:

Die Erkenntnisse und Methoden der Reproduktionsmedizin, die es erlauben, die Zeugung ins Reagenzglas zu verlegen, haben die Intimität und das Geheimnis der Vorgänge im Dunkel des Mutterleibes durch eine gläserne Hülle ersetzt. (s. 111).

Denne bog indeholder indlæg fra symposier afholdt i Vesttyskland i 1986 og 1987 i anledning af et lovforslag om beskyttelse af fostre. (Diskussionsentwurf eines Gesetzes zum Schutz von Embryonen, 29.4.1986). Med tysk grundighed gennemgår en række jurister, enkelte filosoffer, teologer og naturvidenskabsfolk, alle med tilknytning til universitetet i Tübingen, nogle naturvidenskabelige, etiske, retsteoretiske, forfatningsretlige, lægeretlige, strafferetlige og kriminologiske aspekter af forplantningsmedicin og humangenetik.

Det pågældende lovforslag er optrykt som bilag til bogen. Det indeholder forbud mod fosterbeskadigelse, misbrug af reagensglas-befrugtning og fostre, befrugtning og fostertransplantation uden samtykke fra celle-donorerne, kunstig forandring af gener, kloning (flere identiske individer af én befrugtet ægcelle) samt dannelse af kimære (ét individ af to forskellige befrugtede ægceller) og hybrid (krydsning af forskellige arters æg- og sædceller, f. eks. menneske og chimpanse). Straffen for overtrædelse skal ifølge lovforslaget kunne gå op til fængsel i 5 år.

Begge bøger indeholder mange interessante synspunkter og analyser og drøfter også straffetretens begrænsede muligheder for at »løse« problemerne. For så vidt angår forskernes ansvar, efterlyser teologen Dietmar Mieth »eine alternative Forschung, die mehr von Ehrfurcht als von Herrschaftswillen beseelt ist, ...«. (s. 36).

Lovforslaget om »Embryonenschutz« er endnu (juli 1988) ikke vedtaget. I februar 1988 udsendte Forbundsrepublikkens justitsminister, minister for ungdom, familie, kvinder og sundhed og minister for forskning og teknologi en »Kabinetbericht zur künstlichen Befruchtung beim Menschen«, i hvilken også problemet omkring rugemødre drøftes. Dette sidste er foranlediget af, at der i Frankfurt i oktober blev åbnet et »Leihmutteragentur« efter amerikansk forbillede. Der er i beretningen udtrykt enighed om, at et strafferetligt forbud mod erhvervs-mæssig formidling af kontakt til rugemødre er nødvendigt. Et lovforslag herom kan forventes fremsat i nær fremtid.

Til komplettering af billedet kan det tilføjes, at der i begyndelsen af 1987 skete en ændring af StGB § 168, der nu - foruden lig og dele af lig - også beskytter »eine tote Leibesfrucht« (dvs. et aborteret foster) mod »beschimpfenden Unfug«. Denne ændring har især sin baggrund i kosmetikindustriens eventuelle anvendelse af menneskelige fostre og er sket uafhængigt af den ovenfor beskrevne diskussion om genteknologi, fosterdiagnostik og kunstig befrugtning.

*Beth Grothe Nielsen*  
Aarhus Universitet

*H. Witter (udg.): Der psychiatrische Sachverständige im Strafrecht* (Schriftenreihe Medizinrecht), 318 pp., Springer-Verlag 1987. ISBN 3-540-17885-6 & 0-387-17885-6.

Værket planlagdes som festskrift til udgiverens 70-års fødselsdag, men i stedet valgtes et samleværks form, hvorved fødselaren selv har skrevet en trediedel af værket. Flere af forfatterne, incl. udg., er tilknyttet Institut für gerichtliche Psychologie und Psychiatrie i Saar. Værkets hybridform har ikke udelukket, at flere bidrag er særdeles læsværdige. Pladsen tillader kun fremhævelse af enkelte.

Et gennemgående motiv er beklagelse over retspsykiatriens krise i Tyskland og fagets ringe anseelse. I indledningsartiklen nævner udg. det i bl.a. Danmark og Norge eksisterende overskøn af mentalerklæringer m.v. i form af et retslægeråd, hvilket i vidt omfang kunne begunstige det retspsykiatriske arbejdes objektivitet (et sådant organ forelå 1969-84 i Nordrhein-Westfalen, men bekæmpedes af psykiatere, der ikke var enige i rådets bedømmelse af deres erklæringer og i denne modstand støttedes af »Der Spiegel«, hvilken kampagne resulterede i rådets ophævelse).

Retspsykiatriske erklæringer skal som bekendt ofte indeholde en prognose om observandens risiko for tilbagefald, og et bidrag af G. Hengesch bekræfter kun alt for godt Storm P's dictum om vanskeligheden ved at spå om fremtiden. Mere end 200 indsatte i ungdomsanstalten Ottweiler underkastedes 1969-72 en stort anlagt undersøgelse med både selvbedømmelse i spørgeskemaer og psykiatrisk bedømmelse, hvorefter prognoserne sammenholdtes med strafferegistret i 1986. Resultaterne var ikke smigrende: når man betænker, at 50% rigtige prognoser er slump, er 66,6%, henholdsvis 55,2%, alt efter det valgte kriterium, ikke imponerende. Nærmere undersøgelser viste bl.a., at prognoserne overbetonede de sociale faktorer, samt at intelligente og udadvendte observander i god kontakt med undersøgerne fik (for) gode prognoser.

Den tyske straffelovs § 20 om straffrihed for utilregnelige (og § 21 om strafnedsættelse ved mindsket Schuldfähigkeit) har modsat vor § 16 ingen særrregel om selvforskyldt beruselse. Den meget righoldige praksis tillagde tidligere alkoholkoncentrationen en væsentlig, men ikke eneafgørende rolle, men en nylig dom fra Bundesgerichtshof indsætter faste promillegrænser, 2 ‰ ad § 21 og 3 ‰ ad § 20, dog med et tillæg på 10% ved forsætlige handlinger medførende en persons død p.gr.a. en højere »hæmningstærskel«. En artikel af R. Luthe & M. Rösler hudfletter - efter min opfattelse med rette - afgørelsen og spørger sarkastisk, hvorfor ikke andre biologiske risikofaktorer kan underkastes en tilsvarende mekanisk bedømmelse, f. eks. mindsket skyld fra det fyldte 50. år (anm's alder) og udelukkelse af skyld fra det 65. år! Mere alvorligt til-



føjer forf., at afgørelsen viser, at retsvæsenets tillid til psykopatologien har nået et absolut lavpunkt.

K. Koehler skildrer det amerikanske system, hvorefter parten indkalder den psykiatriske sagkyndige, som derefter underkastes modpartens krydsforhør, og afviser ikke nytten heraf for Tyskland, i det mindste i den form, at retten selv har adgang til at indkalde en egen ekspert, hvilket muligt kan afholde parterne fra at misbruge friheden til at føre egne beviser. – I lighed med udg. står jeg nærmest afvisende over for den generelle nytte af en sådan bevisførelse.

Endelig vil jeg fremhæve det sidste bidrag, Oberstaatsanwalt W. Grasnick's bl.a. på nyere sprogfilosofi støttede angreb på dualistiske forestillinger, nærmest hidrørende fra Descartes, inden for strafferetten. Særlig vender han sig imod viljesteorier i forsætslæren. Overbevisende gør han gældende, at retten (og psykiaterne) ikke skal søge gerningsmandens vilje, thi hvor intet er, kan intet findes, men skal beskrive handlinger og fastlægge ansvar. Som han selv citerer fra Oscar Wilde (i Dorian Grays billede): »Kun overfladiske personer dømmes ikke efter det ydre billede. Verdens hemmelighed er det synlige og ikke det usynlige.«

*Peter Garde*

Hillerød kriminalret

*Helena Striving: Djurplågeri. En studie i lagstiftning och rättsfall. Norstedts Förlag, Stockholm 1987, 376 s.*

Forfatterinden er jurist og har ifølge forordet gennem 7 år foretaget studier i den retlige regulering af dyrplageri i Sverige. Disse studier er nu nedfældet i bogen, der er enestående, idet systematisk juridisk litteratur om emnet også internationalt er nærmest ukendt.

Bogen er opdelt i to hoveddele, hvoraf del 1 (p. 19-173) indeholder gennemgangen af emnet, medens del 2 (p. 177-346) er en ukommenteret, men fyldig gengivelse af 96 svenske domme på området, hovedsagelig fra perioden 1979-81, inddelt i hovedgrupper efter forfatterindens øvrige systematik.

Sluttelig indeholder bogen en litteraturliste omfattende også en del ikke-juridisk dyreværns- og veterinærfaglig litteratur, et stikordsregister til dommene i del 2 og et udmærket egentligt stikordsregister.

I bogens del 1 redegør forfatterinden efter en historisk gennemgang for det nugældende svenske lov- og forordningsgrundlag og for de for Sverige særegne »miljø- og hålsoskydds-nämnd«, der fører tilsyn med husdyrbestandene (kap. 1). I kap. 2 og 3 gennemgås ansvarssubjekter og tilregnelskrav, hvor i Sverige kun forsæt og grov uagtsomhed er strafbart i denne sammenhæng. Også i Danmark stilles visse krav til den udviste uagtsomhed, men man undgår i vidt omfang de vanskeligheder, svenske domstole synes at have (og som påvises af forfatterinden) med bedømmelsen af de enkelte overtrædelser af loven. I Danmark indhentes nemlig (næsten) altid på det forberedende stadiet erklæring fra det centrale sagkyndige »Veterinære Sundhedsråd«. Disse erklæring, der i vidt omfang følges af domstolene, indeholder en veterinær-juridisk bedømmelse af den konkrete lovovertrædelse og de udtaler sig også ofte om de indsigtskrav, der må stilles til gerningsmanden.

I kap. 4-7 gennemgås de forskellige typer dyrplageriforbrydelser efter forfatterindens systematik og i kap. 8-10 nogle hovedbegreber: »otilbørligen«, »djur« og »lidande«, og forfatterindens analyser har her også interesse i Danmark, hvor der opereres med nogenlunde tilsvarende

begreber, ligesom tilfældet er i flere andre landes dyreværnslovgivning. Del I afsluttes med en kritisk gennemgang af svensk strafudmåling på området (kap. 11), hvor forf. vender sig imod de også i Danmark kritiserede milde domme, uden at en kriminologisk diskussion om disses betimelighed i øvrigt gennemføres.

Fremstillingen bygger på forfatterindens gennemgang af ca. 200 domme og der redegøres fyldigt for lovgrundlaget og forarbejderne hertil, ligesom noteapparatet er udførligt. Forfatteren anfører selv i forordet, at bogen retter sig til såvel fagfolk som lægmænd, og 179 sider og 200 domme er næppe heller tilstrækkeligt til en tilbundsående beskrivelse og analyse af retsområdet. Man savner også en fyldigere beskrivelse af den ovenfor nævnte tilsynsvirksomhed og af sagernes forberedende fase med indhentelse af sagkyndige erklæringer. I næste udgave må der også gerne være flere statistiske oplysninger og et bilag med den svenske Lag om djurskydd. Man kan også være uenig i den af forfatteren valgte systematik, men under alle omstændigheder er bogen et omhyggeligt og velskrevet pionerarbejde, der vil være til stor gavn især for de jurister (også udenlandske), der beskæftiger sig med emnet.

*Eric Bo Ebskov*

Kriminalistisk Institut, København

*Lionel Rose: Massacre of the Innocents. Infanticide in Britain 1800-1939.* Routledge & Kegan Paul, London, Boston and Henley, 1986. ISBN 0-7102-0339-X.

I The Times kunne man en dag i 1861 læse følgende:

In the last five years within the metropolitan district alone, at least 278 infants were murdered; above 60 were found dead in the Thames or the canals or ponds about London and many more than 100, at all events were found dead under railway arches, on doorsteps, in dustholes, cellars and the like. (s. 38).

De barnelig, der blev fundet, udgjorde naturligvis et minimum af det virkelige antal dræbte spædbørn. Samtidige skøn varierede mellem 300 og 1200 barnedrab om året i London, der på det tidspunkt havde ca. 3½ million indbyggere.

Lionel Rose's bog fortæller den kendte historie om ugifte mødres og uægte børns elendige vilkår i 1800-tallet og langt op i vort århundrede, med enkelte glimt til tiden før da. Denne historie er ikke specifik for England. Den kan fortælles – og er blevet fortalt – i nogenlunde enslydende versioner fra stort set alle europæiske lande fra 1600-tallet og fremefter. Historien handler bl.a. om præsumptiv skyld og omvendt bevisbyrde i straffesager. I England blev der i 1624 vedtaget en lov, hvorefter moderen til et uægte barn automatisk blev anset for skyldig i mord, hvis hun forsøgte at skjule fødslen og gemme barnelignet. En tilsvarende dansk regel om fødsel i dølgsmål blev indført i 1635. I England blev reglen afskaffet i 1803, i Danmark formelt først i 1866.

Viktoria-tidens engelske fattiglovgivning skærpede situationen for landets ugifte mødre og uægte børn. Fattigloven af 1834 ændrede de ret liberale regler om faderskab fra forrige århundrede, inspireret af Malthus' befolkningsteorier. Malthus mente, at antallet af uægte børn ville falde, hvis kvinderne hverken fik støtte fra fædrene eller fra fattigvæsenet. Det var selvfølgelig hårdt for de kvinder, der alligevel blev besvangrede, men efter Malthus' opfattelse var det »the invariable law of nature« (s. 25). Selvfølgelig steg antallet af barnedrab, men stramningen i lovgivningen medførte faktisk stigende sympati for kvinderne. Fra slutningen af 1850'erne var det

bl.a. lægestanden – hvis standsbevidsthed øgedes i disse år – der kritiserede de sociale og økonomiske betingelser, som en ugift mor var underkastet. Sidste halvdel af 1800-tallet var også den periode, hvor velgørende organisationer dukkede op. De koncentrerede sig dog foreløbig mere om at rehabilitere »den faldne kvinde« end om at redde hendes uegte barn. Efterhånden blev oprettelsen af børne-asyler en del af arbejdet, men her opstod et moralsk dilemma. Spædbørn kunne dengang kun overleve på modermælk, og det krævede ammer. Men en amme måtte nødvendigvis selv have født et barn. Mange enlige kvinder prissgav deres eget barn og overlevede som amme. Efterspørgslen efter ammer – der iøvrigt også udgik fra overklassehjem – var derfor i sig selv med til at øge antallet af barnedrab. Men først da sutteflasken og den kunstige modermælk blev opfundet – og blev en industri – blev de moralske skrumpet over ammernes egne børn rigtigt højlydt. Forfatteren mener, at det næppe er et tilfælde. (s. 55).

I en tid, hvor ønsket om privatisering – i hvert fald i Danmark – af bl.a. børnepasning udtrykkes højere og højere i konservative kredse, giver det et interessant perspektiv at læse Lionel Rose's bog. Den handler i høj grad om kampen for at få indført offentlig kontrol med eller forbud imod de såkaldte »baby-farmers« – i Skandinavien ofte kaldet »engle-magere«. Det var sædvanligvis enlige kvinder, der forsøgte at overleve som baby-farmers ved at tage børn i pleje eller »adoptere« dem for en engangssum, og derpå enten forsømme dem, så de hurtigt sygnede hen, eller ganske enkelt dræbe dem.

Bogen handler også om en anden form for privat foretagsomhed: »the friendly societies« og andre selskaber, som tegnede livs- eller begravelsesforsikringer for fattige folks børn. Når børnene så døde på mystisk vis, kunne forældrene indkassere forsikringssummen. Sådanne forsikringer var umådeligt populære i arbejderklassen, og selskaberne tjente store summer på dem. De undslog sig ikke for at tegne forsikringer for børn, der allerede var forsikrede i andre selskaber, eller for børn, der opholdt sig hos baby-farmers, idet de ikke gjorde sig den ulejlighed at kontrollere noget som helst, blot kontingentet faldt til tiden. En af de første opgaver, som The National Society for the Prevention of Cruelty to Children (oprettet i 1888) kastede sig over, var en kampagne mod disse forsikringselskaber. Et lovforslag om begrænsning af mulighederne for at tegne børne-forsikringer og om en vis kontrol med selskaberne vakte bl.a. fagforeningernes modvilje, især fordi det herved blev antydnet, at arbejderklasseforældre havde ufine motiver til at tegne forsikringerne. Ikke før 1945 blev de private livs- og begravelsesforsikringer afskaffet til fordel for et statsligt begravelsestilskud. Men da var diskussionen forlængst forstummet. Barnedrab var af andre grunde blevet et meget lille problem.

Så sent som i 1907 blev den sidste kvinde, dømt for baby-farming, henrettet, og med the Children's Act af 1908 blev den offentlige kontrol med alle private plejehjem indført.

Der var stadig dødsstraf for en kvinde, som dræbte sit nyfødte barn. I mellemkrigstiden, da problemet var stærkt reduceret, tog Parlamentet endelig fat på at reformere den lovgivning, som børnesagsfolk havde kritiseret i 60 år. I 1922 blev barnedrab ligestillet med »manslaughter« i stedet for »murder«, og i 1938 blev det fastsat, at den mildere barnedrabsbestemmelse skulle være anvendelig indtil 12 måneder efter barnets fødsel. Dette er gældende ret i England i modsætning til f. eks. Danmark, hvor grænsen er beskrevet som »under eller straks efter fødslen« (straffelovens § 238).

Lionel Rose's bog er spændende, letlæst og velkomponeret. Man savner måske en selvstændig beskrivelse af de samfundsmæssige forhold, økonomiske, sociale, produktionsmæssige, klasse-mæssige, etc., som kan forklare såvel den »massacre of the innocents«, der foregik i Vik-



toriatidens England, som de reformer og faktiske ændringer i befolkningens adfærdsmønster i forhold til børn, der foregik hen imod slutningen af perioden. Bemærkninger rundt omkring i bogen viser klart, at forfatteren er opmærksom på sammenhængene. F. eks. indledes kap. 2 således:

Historically, the value of infant life is determined by the forces of supply and demand, ... (side 5).

I dette kapitel beskrives befolknings-eksplosionen i begyndelsen af 1800-tallet og stagnationen i slutningen af århundredet. I kap. 19 lyder indledningen:

With babies becoming a scarcer commodity at the end of the century, there was a growing public emphasis on infant life preservation ... To some extent this was stimulated by Britain's growing sense of international political and economic vulnerability; an abundant and healthy stock of youthful emigrants was seen as a necessity to populate our dominions rapidly and create an Imperial ring of confidence against any threat from without. (s. 175).

I sin konklusion spørger forfatteren, om det er nutidens usædvanligt lave fødselsrate i vores del af verden, der er baggrunden for vores sympati med sultende børn i den tredje verden, hvor fødselstallet endnu er stort. Og vil sympatien vare ved, den dag denne befolkningsvækst bliver en trussel mod vores egen velfærd? Forfatteren mener ikke, det er et tilfælde, at antallet af sager om børnemishandling er stigende i England. Når det sociale og økonomiske pres øges, bliver de unge og hjælpeløse lette ofre. Den måde, vi behandler vore børn på, afspejler det samfund, vi lever i.

*Beth Grothe Nielsen*

Århus Universitet

*Adalbert Focken/Christa Gley: Junge Ausländer im Strafvollzug.* Neue Kriminologische Studien, Band 6, Wilhelm Fink Verlag, München 1987.

Variabler som kønn, alder og statsborgerskap er kjente kategorier i kriminalstatistikken. Av de nordiske land har særlig Danmark og Sverige mottatt ganske mange utlendinger (arbeidssøkere og flyktninger), mens Norge har mottatt langt færre. I Norge har Utlendingsdirektoratet nylig tatt initiativet til en undersøkelse av den kriminalitet som begås av utlendinger. Viktig er det for øvrig også å undersøke lovbrudd *mot* utlendinger, begått av unge rasister.

Vest-Tyskland har over mange år mottatt fremmedarbeidere fra andre land i Europa. Mange med familie har bosatt seg der, men med økende arbeidsledighet er deres situasjon blitt usikker og problemfylt. En tysk undersøkelse – »Junge Ausländer im Strafvollzug« – gir opplysninger om en gruppe unge tyrkere (menn), 2. generasjons innvandrere, som ble fengslet for lovbrudd. Undersøkelsen er interessant også for nordiske lesere. Hva skiller unge tyrkere fra jevnaldrende tyske statsborgere (jugendliche und heranwachsende), bortsett fra nasjonaliteten? Ungdomspsykiateren Adalbert Focken, leder av klinikken for barne- og ungdomspsykiatri ved universitetet i Frankfurt, antok at kriminaliteten blant unge tyrkiske klienter som han undersøkte, mer var uttrykk for episodisk feiltilpasning enn for alvorligere personlighetsforstyrrelser. I 1981 spurte han psykologen Christa Gley om hun kunne bli med på et forskningsprosjekt for å etterprøve hypotesen. Hun sa seg villig, og samlet i 1982/1983 empiriske data bygget på smågruppe-undersøkelser – spørreskjema, tester og intervjuer. Dr. Focken ble imidlertid alvorlig

syk, og døde i februar 1984. Christa Gley som fikk hjelp fra en statistiker, fullført sin oppgave, og rapporten ble utgitt i 1987 med avdøde Adalbert Focken som medforfatter.

45 unge tyrkere ble i flere henseender sammenliknet med en kontrollgruppe på 47 tyskere i samme aldersgruppe, dømt eller siktet for lovbrudd og plassert i fengsel (Jugendstrafanstalt) eller varetekt (Untersuchungshaft). Utvalget av tyrkere bygget på frivillighet og tilstrekkelige tykkunnskaper. Kontrollgruppen ble valgt ut etter tilsvarende yrkesmessig og sosial bakgrunn hos foreldrene.

Med hensyn til de lovbrudd som førte dem i fengsel, dominerte blant tyrkerne narkotikaforbrytelser med 38%, mot bare 4% blant tyskerne. Dernest kom blant tyrkerne grove tyverier og ran med tosifrede tall (henholdsvis 16 og 13%). Blant tyskerne derimot, dominerte grove tyverier med 40%, etterfulgt av tyverier av og fra motorkjøretøyer med 15%.

Rapporten gir interessante opplysninger om de unge tyrkernes familiære bakgrunn. Mellom far og sønn var det ofte heftig strid utover »normal« generasjonskonflikt. Faren fastholdt gjerne sin tradisjonelle autoritetsnorm, som ofte kunne omfatte fysisk vold. Sønnen, på sin side, var orientert mot den mer liberale holdning som de jevnaldrende tyskere møtte i sine hjem. 60% av tyrkerne sa at de ofte forlot hjemmet for kortere eller lengre tid etter konflikter med foreldrene, særlig med faren. Senere kriminalitet ble ofte begrunnet med hjemmekonflikten som utgangspunkt. Intervjuene avslørte at denne uheldige form for konfliktløsning for flertallet av de unge tyrkerne førte til skyldfølelse og skam over lovbruddene.

Over halvparten av lovbrøyterne i begge grupper oppholdt seg imidlertid hos foreldrene på tidspunktet for fengslingen. Men flere av tyrkerne enn tyskerne bodde hos biologiske foreldre. Relativt flere av tyskerne kom fra skilsmissehjem, med større innslag av halv- og stesøsken.

Langt fra overraskende er det at tyrkerne i langt mindre utstrekning enn sine tyske jevnaldrende hadde fullført grunnskolen. Skoleskulk var hyppig i begge grupper. Tyrkerne opplevde frustrasjoner på grunn av språkvanskene. De kom til kort, og kjedet seg. Og deres foreldre som stilte strenge krav til orden og lydighet, og som forsto betydningen av utdanning for sine barn, reagerte med en skuffelse som ble en ytterligere belastning på lovbrøyternes selvfølelse.

Undersøkelsen tydet på at tyrkernes fedre med hensyn til kontakt og nærhet hadde bedre relasjoner enn de tyske fedre. Men sønnene opplevde dem som ringeaktet, med lav sosial status. Dette så ut til å fremme en skeptisk, fremtidspessimistisk innstilling hos de unge. Til dette kom at fedrene ofte befant seg i en betydelig personlig krise. Den kom gjerne til uttrykk ved høyt alkoholkonsum som økte familiespenningene. Om fedrene ble arbeidsløse, rammet det dem hardt, på bakgrunn av den patriarkalske familiestrukturen.

I begge ungdomsgruppene fant man uttalte depressive reaksjoner på fengslingen. Mange hadde selvmordstanker, og noen berettet at de hadde selvmordsforsøk bak seg.

Forut for fengslingen hadde de unge tyskerne langt høyere alkoholkonsum enn tyrkerne. Forfatterne tolker det som et av symptomene på en større grad av personlighetsavvik og desintegrasjon i den tyske kontrollgruppen. Rapporten konkluderer med at funnene etter den empiriske undersøkelsen støtter dr. Fockens opprinnelige hypotese om at den tradisjonelle oppdragsform som de unge tyrkerne opplevde i det minste i sin tidlige barndom, bidro til en mer stabil personlighet enn den som ble den tyske kontrollgruppen til del.

De unge tyrkerne som kom i konflikt med rettsapparatet, var i en truende situasjon, rent bortsett fra straffen. De risikerte utvisning til hjemlandet, som de faktisk ikke hadde noen tilknytning til. De hadde vokst opp i den vesttyske forbundsrepublikken, var vant til levestandard-

den der, og hadde samme målestokk på livsverdier som sine jevnaldrende i det tyske samfunn. Den dobbeltkulturelle sosialiseringbakgrunn, som resulterte i kulturkonflikt og identitetskrise, var besværlig. Men de unge tyrkernes valg var vanligvis klart: de ønsket å fortsette å leve i forbundsrepublikken. Arbeidsmuligheter og levestandard ville være elendige i Tyrkia.

Rapporten munner ut i rådet om å gi mest mulig teoretisk og yrkesmessig opplæring til de unge tyrkerne under frihetsberøvelsen. Den legger særlig vekt på betydningen av fullgod opplæring i det tyske språk, fordi språkkunnskapene er så dårlige. Dette gjelder selvsagt for utlendinger generelt, ikke bare tyrkere som fengsles. Dette ledd i resosialiseringsprogrammet av utlendinger som kommer i konflikt med rettsvesenet, må selvsagt sees i sammenheng med det utvisningsspøkelset som truer utlendingene.

Rapporten om »Junge Ausländer im Strafvollzug« understreker at effektive resosialiseringsbestrebelse forutsetter endring av rettspraksis overfor de unge – konkret opphevelse eller utsettelse av utvisning til hjemlandet. Usikkerheten omkring oppholdstillatelsen rammer også påleggning av det omsorgsarbeid som er nødvendig.

Forfatterne (Christa Gley som fullførte prosjektet) skriver til slutt at de unge utlendingene på tross av bra integrering i egen familie, og med foreldre og søsken med mindre kriminell belastning, havner raskere i fengsel enn unge tyske lovbrøyttere. Ifølge denne undersøkelsen er det ikke likhetsbehandling – noe som igjen betyr at de unge utlendingene ikke får samme resosialiseringsjanser.

Rapporter av den type jeg her har omtalt, har verdi fordi de ikke bare gjør rede for utlendingers kriminalitet, men fordi de også kaster lys over kulturell og familiær bakgrunn, og de problemer som 2. generasjons innvandrere står overfor. Denne rapporten tyder dessuten på at fengslingspraksis diskriminerer. Liknende undersøkelser bør vi få flere av også i de nordiske land.

*Kåre Bødal*

Fengselsstyret, Oslo

»History of Criminal Justice« af Herbert A. Johnson, The University of South Carolina, Columbia, Anderson Publishing Co. 1988.

En lærebog af tydeligt pædagogisk tilsnit – hvert kapitel forsynet med »Summary«, fyldige noter og henvisninger til supplerende litteratur og litteratur, der med vekslende vægt danner baggrund for værket. Dertil – også kapitelvis – en række opgaver til uddybning af studentens forståelse af teksten og viderebearbejdning af de problemer, teksten har eller burde have rejst. (Nogle naivistisk stiliserede illustrationer forekommer »fremmede«).

Forfatteren har valgt sit historiske stof med særligt henblik på forståelse af nutidig amerikansk strafferet og dens administration. Han bevæger sig fra græsk-romersk oldtid over fransk-angelsaksisk middelalder og renaissance til engelsk-amerikansk nyere og nyeste historie. Han understreger betydningen af at give universitetsstuderende kendskab til den historiske sammenhæng i erkendelse af, at også det amerikanske uddannelsessystem forsømmer denne disciplin i »the so-called »core curriculum««. Udviklingstendenserne i særligt Californien og Skandinavien (Sverige/Danmark) kan måske her forekomme for langt væk fra forfatterens af-søgning af den historiske horisont i 1950'erne. Derimod bekræfter bogen, hvor tynd den kultu-



relle fernis har været – og hvor tynd og frisk den er – samt hvor vanskeligt det er at »opretholde »ro og orden« i et pluralistisk orienteret samfund særligt, hvis det samtidig bestræber sig på en grundlæggende filosofi om frihed og lighed også i retssystemet. Opmærksom læsning erindrere om, at vore »nye ideer« i deres princip kan vise sig at være af »ældre dato« – blot afprøvet og »tabt« under andre samfundsforhold. Det er derfor klogt at lade fordybelse i erfaringer fra »dengang« indgå reelt i aktuelle overvejelser. Det forekommer mig således af overordnet betydning, at vor praksis har forbindelse til sin historiske forudsætning og hviler i et tankesæt, der klargør, hvorfor man handler, som man gør. På den baggrund er »spareplaner« vel ikke de bedste »brugsplaner«; men »dårlige« ydre forhold behøver ikke være nogen reel hindring for, at man som udgangsposition praktiserer en afklaret professionel holdning til opgaverne – meningen med jobbet – så lidt som »optimale« ydre forhold vil være nogen sikkerhed derfor. Det bekræfter mit institutionskendskab – herunder fra de senere tiår et umiddelbart indtryk fra små »alternative samfund«/institutionskollektiver, der (i 1970'erne) husede stærkt belastede unge og blev drevet næsten til den yderste konsekvens af egne præmisser f. eks. med hensyn til det reelle lederskabs indhold/ansvar. Det bekræfter mig yderligere i, at det – muligt som en »conditio sine qua non« – er afgørende også for om de ydre forhold kan komme til at fungere efter hensigten, om det lykkes at »iscenesætte« tilværelsen i institutionen som en fælles opgave for ansatte og indsatte, således at de indsatte, der på grund af egne handlefejl af samfundet er tvangsanbragt »på scenen« mister grundlaget for at blive i en rolle som blot figuranter eller objekter i et handlingsforløb, idet de konfronteres med muligheden for at spille med – at »leve med« reelt.

Det sker, når de i institutionslivet møder engagerede ansatte som lige værdigt rollehavende i et handlingsforløb, der ikke tillader tvivl om rollefordelingen, men tværtimod markerer denne f. eks. m.h.t. de ansattes autoritet og professionelle kunnen. Når »spillet« på den måde bliver ægte, er det ikke teater for teatrets skyld, men et levende – og når det er bedst – målrettet engagement vel at mærke også for den indsatte, der enten umiddelbart eller efterhånden som handlingen »griber« så at sige tager rollen/ansvaret på sig – så langt »evnerne« rækker – og søger at indfri de krav, der stilles – også dem, der rækker ind i fremtiden.

Så vidt jeg kan se, er der ingen anden meningsfuld vej at gå – den være nok så trang og »umulig« – og når det går bedst, kan man endog levendegøre det elementære krav om respekt for andre og deres forsøg på at »hænge med« både »i spillet« og i samfundet – i takt med (ser det ud til) væksten i den indsattes selvrespekt og tro på egne muligheder.

Hvis de repressive elementer i frihedsberøvelsen markerer sig som et restriktivt regime som mål i sig og for de straffende hensyn (eks. de engelske »Detention Centres« i 1960'erne) – eller *hvis* (modsat) institutionsautoriteten ikke håndhæves tilstrækkeligt tydeligt/effektivt, således at – typisk antisociale grupper af indsatte »tager magten« oftest via de subkulturelle kanaler (måske under dække af ivrig talsmandsvirksomhed og altså ydre »tilpasning«) vil der ikke blive råderum for (re)socialiseringsforsøg af den nævnte karakter. Så risikerer man at institutionsstraffen bliver enten af teknokratisk art med mulighed for udvikling af »eksemplariske« straffe nemlig, når »det repressive« bliver et mål i sig selv *eller* »pjat«, når man ikke magter at fastholde det »strikt« regime eller blot tilstrækkelig autoritet (længere), men forfalder til et »laissez-faire« forløb – altså holdningsløst »pjat«.

Bogen synes her at bekræfte, at når et samfunds strafferetlige reaktionsmønster ikke forekommer umiddelbart forstædigt eller meningsfuldt målrettet for hverken de dømte eller (os)

andre, kan det meget vel hænge sammen med, at dette samfund også iøvrigt har vanskeligt ved at fastholde en social helhed, der ikke taber muligheden for en nogenlunde harmonisk tilværelse for en ikke minimal del af befolkningen – mest udtalt i perioder med uklare – modløse – etiske fordringer og »nervøse« politiske og sociale forhold; også som den fremstilles her bekræfter historien tilfulde, at et samfunds strafferetlige system i videste forstand mere end noget andet spejler samfundets tilstand. – I sin »Epiloque« erklærer Herbert Johnson, at kriminalitet er en integreret del af samfundet – han ser ikke kriminelle som en isoleret gruppe, men selv i den mest afvigende opførelse som formet i den kultur, som »they share with the general population«. Johnson tilføjer, at hvis vi søger at forstå »the criminal mind«, må vi først søge i os selv ikke blot for at finde de mekanismer, der kan føre til antisocial optræden, men også for at forstå de socialpsykologiske spærringer, der kan holde os fra uacceptabel adfærd. Herefter hedder det: »Because no individual lives in total isolation it will also be necessary to examine society discovering there the inequities, injustices and dehumanizing experiences that turn men and women to rebellion and crime. Closer attention to humanities and social sciences will offer new insights into human yearnings and aspirations ...« Det er jo sandt, og på tilsvarende vis har det da også været udtrykt mundtligt og skriftligt – tillige af »de bedste« – i al den tid – 1945 til 1984 – jeg har været engageret i pønologiens på en gang belastende og inspirerende mangesidede praksis – en opgave, der kan forekomme frustrerende »umulig«, og hvis resultater oftest – ironisk nok – er konkret usporlige. Det ligner da også en erfaring, at selv den mest velstrukturerede tilpassningsduelige institutionstilværelse i perioder er i høj grad »sårbar« overfor tilsyneladende små forandringer som f. eks. enkeltpersoners »tilstedeværelse«. Totale institutioner som fængsler er levende organismer i den forstand, men herudover synes »scenesættelsen« at svinge »træthedsperiodisk« bestemt af alle den pågældende institutions specifikke »faktorer«. Det kan bero på, at institutionsatmosfæren henter sin overlevelse i fornyelse. Når egentlig fornyelse udebliver, melder sig en art »fortabelse« som fornyelsesmulighed. Man må bryde op fra sædvanerne og give begreber fornyet indhold – undertiden indtræder »fortabelsen« selv om man bevarer væsentlige udenværker – altså umærkeligt og i en grad, der kan gøre det historiske billede uskarpt og usikkert.

Selv om historie rigtigt »læst« er kilde til både inspiration og korrektion er det nok sjældent, at den opleves som forpligtende for fremtiden – men bogen er god læsning også for praktikerne – naturligt nok særligt for den, der er specielt interesseret i det amerikanske samfund – dets strafferet og strafferetspleje, dets politi og fængselsvæsen – Bogen forekommer engageret og giver både historisk og aktuelt grundlag for »... drawing of tentative conclusions concerning crime, modes of law enforcement and methods of punishment ...«

J. Heilbo  
København

*Martin Gschwind & Erardo Cristoforo Rautenberg: Kriminalpsychopathologie.* Springer-Verlag, Berlin Heidelberg 1987. ISBN 3-540-17478-8. x + 113 sider.

Denne »informationskilde om kriminalpsykopatologiske tænkemåder« handler om kriminalitet, betragtet fra psykiatriske, juridiske, sociologiske, antropologiske og dybdepsykologiske synsvinkler – mindst. I anmelderens kvide over næppe at have forstået afsnit A om »den dobbelte normgivningsvirksomhed« – fandtes frem til det »klarlagte personlighedsskema efter





princippet om opdeling i struktur, indhold og funktion« midt i afsnit B. Det her aftrykte skema er muligvis benyttet i bogens afsnit C – »Praktiske grundlag« – hvori en række drabelige volds-sager forklares ved pertentlig dissektion af gerningspersonernes sjæleliv.

Bogen skal anbefales enhver, der har mod på at læse nærmere om det afbildede skema.

*Peter Gottlieb*

Justitsministeriets psykiatriske Undersøgelsesklínik  
København

*Michael Levi: Regulating Fraud. White-collar crime and the criminal process.* Tavistock Publications, London 1987. ISBN 0-422-61160-3. xxvi + 386 s. £35.00.

Michael Levi er en engelsk kriminolog, som har beskæftiget sig meget med økonomisk kriminalitet. Bogen handler om bedrageri begået af og mod virksomheder. Den skal beskrive den nuværende nordamerikanske og europæiske viden – såvel med hensyn til den faktiske forekomst som den retlige behandling af bedragerier. Endvidere skal den analysere forskellige samfundsgrubbers holdninger m.m. Den er spækket med oplysninger og får på den måde et vist præg af håndbog. Tilliden begrænses dog, når en kontrolsammenholdning af en tabel (vedrørende folks vurdering af forbrydelsers grovhed, s. 140) med dens form i en af hans egne tidligere artikler, viser flere forskelle. Den pågældende tabel sammenligner almenhedens og politiets vurderinger af forskellige forbrydelser. Når disse rangordnes, viser de eneste væsentlige forskelle sig at være, at politiet nedvurderer salg af marihuana til en voksen og opvurderer indbrudstyveri. Alligevel får forfatteren det til, at politiet ser mildere på økonomisk kriminalitet end befolkningen som helhed gør. Også andre steder er tolkningen af resultaterne noget besynderlige. Virksomhedsledere antages at have samme vurderinger som befolkningen, *fordi* de mener, at man skal betragte det som mere alvorligt, at folk dør på grund af bygningssammenstyrtninger, end at en person overtrækker et bankkort med \$100 (s. 67). Fremstillingsformen er så rodet, at indholdet let virker mere kalejdoskopisk end klart. Når forfatteren siger (s. 201), at læserne blot kan læse hans bog nok en gang, så den kan blive forståelig, er det formentlig ment som en af de mange »morsomme« bemærkninger, som findes i bogen; udtalelsen er egentlig et nødvendigt, men utilstrækkeligt forsvar.

*Vagn Greve*

*R. I. Mawby & M. L. Gill: Crime Victims.* Tavistock Publications. London og New York 1987.  
*Jennifer Temkin: Rape and the Legal Process.* Modern Legal Studies. Sweet og Maxwell. London 1987.

Både *Crime Victims* og *Rape and the Legal Process* er engelsk victimologiske studier. Den første er en analyse af udviklingen af den offentlige og private service til ofre for kriminalitet i England, mens den sidste handler om offerets retsstilling i straffeprocessen i voldtægtssager.

*Crime Victims* rummer en kritisk analyse af den statslige engelske hjælp til ofre for kriminalitet. Forfatterne kritiserer den for at være minimal og sætter spørgsmåltegn ved placeringen af den statslige offer-service i straffesystemet frem for i det sociale system. De viser gennem en

konkret beskrivelse af et lokalt offer-projekt og ved beskrivelse af den generelle udvikling af det frivillige sociale arbejde på området betydningen af den frivillige service for ofre.

Endelig sammenligner forfatterne de politiske kræfter bag den frivillige offer-service i USA og England. De konkluderer, at udviklingen i offer-bevægelsen i USA og England har været meget forskellige. Hvor krav om lov og orden og effektivitet har været dominerende i den amerikanske offer-bevægelse, er det traditionen for frivillig socialt arbejde, som har præget udviklingen i England.

Crime Victims er en interessant socialpolitisk analyse af samspillet og vekselvirkningen mellem frivillig og offentlige sociale initiativer på et område præget af lige så stærke politiske som humanitære interesser.

Også Rape and the Legal Process rummer en kritik af det engelske retsvæsens behandling af ofre. Jennifer Temkin analyserer fra et kvinderetligt perspektiv behandlingen af voldtægts-ofre i det engelske retsvæsen. Hendes kritik rejser mange af de samme punkter, som har været rejst i den nordiske debat. Forfatteren advarer mod overdrevne forestillinger om retlige reformers betydning i henseende til at ændre på situationen omkring voldtægt. Men hun henviser alligevel til de danske regler om voldtægtsofres retsstilling i straffeprocessen som forbilledlige. Og hun påviser, at indførelse af tilsvarende rettigheder for voldtægts ofre i den engelske straffeproses vil betyde en radikal reform af processen.

*Nell Rasmussen*  
København

*Leon Radzinowicz: The Cambridge Institute of Criminology, Her Majesty's stationary Office, London 1988.*

Dette er en bok for spesielt interesserte.

Boken gir en inngående og detaljert beskrivelse av bakgrunnen for opprettelsen av Institute of Criminology ved Universitetet i Cambridge i 1959, og virksomheten ved instituttet frem til 1973 - da forfatteren, professor Radzinowicz, overlot direktørstolen til sin etterfølger dr. Nigel Walker. Man får vite hvordan biblioteket ble bygget opp, om undervisningen, om finansieringen av forskningen, om besøkende forskere - kort sagt det meste som har skjedd der. Og i 20 vedlegg gis det oversikter over ansatte, publikasjoner, eksamensoppgaver, konferanser og mye annet.

For en utenforstående er kanskje det som har størst interesse kampen mellom Radzinowicz og Cambridge på den ene side og den andre av datidens engelske kriminologer, Herman Mannheim ved London School of Economics, om hvor et institutt for kriminologi skulle plasseres.

Men ellers er det som sagt en bok for spesielt interesserte. Selv nærværende anmelder - som trådte sine kriminologiske barnesko ved instituttet i Cambridge, og følgelig har et visst kjennskap til en del av de personer og begivenheter som omtales - har vanskelig for å mobilisere den helt store interesse. Men kanskje vil boken - som forfatteren sier i forordet - være av verdi for den som tar sikte på å skrive historien om datidens engelske kriminalrett.

*Ragnar Hauge*  
SIFA Oslo

*Klaus Laubenthal: Lebenslange Freiheitsstrafe.* Kriminalwissenschaftliche Abhandlungen, herausgegeben von Friedrich Geerds, Band 22. Schmidt-Römhild, Lübeck 292 s. (uppgift om tryckningsår saknas).

Boken erbjuder, med sin omfattande källförteckning, en grundlig framställning av livstidsstraffet i Förbundsrepubliken Tyskland. Ur ett allmänt europeiskt perspektiv kan den vara av intresse i den mån den stimulerar till diskussion om möjligheterna att slopa livstidsstraffet. Samtidigt ger den underlag för överväganden om vad som skulle komma i stället. Är alternativet extremt långa tidsbundna frihetsstraff med stränga regler som inskränker möjligheterna till villkorlig frigivning? Eller ett system enligt vilket farliga mördare i stället för villkorlig frigivning placeras i specialanstalter? Dessa frågor måste i varje fall ställas i samband med en reform.

*Inkeri Anttila*  
Helsingfors

*John Graham: Schools, Disruptive Behaviour and Delinquency.* Home Office Research Study no. 96, 1988.

Hvilken betydning har skolernes funktionsmåde for kriminalitet? Er der forhold i skolerne, der kan virke kriminalitetsfremmende eller -hæmmende? I denne Home Office rapport gennemgås undersøgelser af sammenhængen mellem forhold i/ved skoler og kriminalitet. Den forholdsvis begrænsede mængde forskning, der findes på området, peger bl.a. på, at der er en direkte sammenhæng mellem kriminalitet og skoletabere og mellem skolernes funktionsmåde og antal skoletabere.

Rapporten giver et vigtigt overblik over den eksisterende forskning og bør finde stor anvendelse her i landet, hvor bl.a. Det kriminalpræventive Råd arbejder meget med skoleprojekter.

*Britta Kyvsgaard*  
Kriminalistisk Institut  
København

*Retspolitisk status. Festskrift i anledning af Dansk Retspolitisk Forenings 10 års jubilæum.*

År 1978 bildades Dansk Retspolitisk Forening. Tioårsjubileet firas med en bok. Syftet med boken är inte att blicka bakåt på vad föreningen har utträttat under de gångna åren utan att beskriva den danska rättspolitiska situationen idag och låta den beskrivningen tjäna som avstamp för föreningens fortsatta arbete.

Det är ett imponerande ambitiöst projekt som genomförts med denna bok. Den innehåller inte mindre än 24 artiklar om sammanlagt 340 sidor. Artiklarna täcker vissa huvudområden, nämligen kriminalpolitik, juristernas roll i samhället, register- och statistikfrågor samt kvinnorättens ställning var till kommer ett antal artiklar i spridda ämnen. I denna senare avdelning återfinns artiklar om utlandsbistånd, arbetsmarknad, miljövård, konsumenträtt, och bostadspolitik men också tvånget inom psykiatri, advokatens roll i utvisningsärenden och skuldsatta gäldenärers möjligheter att sanera sin ekonomi behandlas här.

När det gäller kriminalpolitiken, som kan antas intressera NTFK:s läsare i högre grad än det övriga innehållet, vill jag här endast nämna två artiklar nämligen Dansk kriminalpolitik 1968-



88, fra elitepolitik til partipolitik av Jørgen Jepsen och Kontrollbilleder av Flemming Balvig. Båda artiklarna är välskrivna och tankeväckande men jag nämner dem framför allt därför att de representerar en form av debatt som lyser nästan helt med sin frånvaro i dagens Sverige.

Jepsen indelar den undersökta perioden i tre delar: 1968-73 Fra elitepolitik til folkeligt anliggende, 1973-78 (utan rubrik), 1978-88 Lov og orden – igen. Med reservation för årtalen har utvecklingen i Sverige beskrivit en liknande utveckling. Det råder i dag ett kyligt kriminalpolitiskt klimat i Danmark och Sverige jämfört med hur det var för tio år sedan. Jepsen ger sin förklaring till den danska utvecklingen med hänvisningar bl a till ändrade ekonomiska förhållanden där 1973 års oljekris får tjäna som vattendelare. Med de högre oljepriserna följer ekonomiska problem, en skev förmögenhetsfördelning och ett behov för statsmakterna att disciplinera arbets- och bostadslösa. Jepsen ser de stigande fångtalen som ett uttryck för disciplineringsprocessen och menar att kriminalpolitiken har blivit en fråga om partipolitik i klassisk höger-vänsterskala.

Balvig tecknar i Kontrollbilleder fyra scenarier: England på 60-talet, Finland på 70-talet, Danmark på 80-talet och Holland på 90-talet. Syftet är att belysa polisens möjligheter att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Balvig gör sig till tolk för uppfattningen att ju mindre poliskontroll ju bättre av det enkla skälet att ju mindre yttre kontroll ju mer stimuleras människorna att utveckla en inre och mera effektiv kontroll.

Balvig använder i sin argumentering endast i mycket begränsad utsträckning empiriska forskningsresultat; ja han går i själva verket så långt att han använder sig av två kontrollbilder (England och Holland) som är skrivna helt på fri hand. Också Jepsen tecknar utvecklingen i mycket breda penseldrag även om hans 20-sidiga artikel innehåller inte mindre än 56 noter med hänvisningar till olika källor.

Artiklar av det slag som Jepsen och Balvig har skrivit publiceras knappast längre i Sverige. Den ideologi de ger uttryck för betecknas som flumliberalt och anses ha passerats av tiden – 1968 ligger numera långt borta. Och argumentationstekniken anses knappast heller vetenskaplig – vilka belägg finns det egentligen för att oljekrisen år 1973 påverkar dagens kriminalpolitik? Som en av de ledande kriminologerna på Brottsförebyggande rådet en gång sade till mig: Vill man spekulera bör man skriva en roman i stället!

Det hindrar mig inte från att sätta stort värde på den form av samhällsfilosofisk debatt som Jepsen och Balvig har bidragit med och som också de övriga artiklarna i boken ger goda exempel på.

*Bo Svensson*

*P. B. Paulus: Prison Crowding: A Psychological Perspective. With contributions by Cox, V. C.: McCain, G. Springer-Verlag 1988.*

Samtidigt som jag åtog mig att recensera Paul B. Paulus' bok: Prison Crowding: A Psychological Perspective, utkom kriminalvårdsstyrelsens personaltidning: »C var fjortonde dag« med förstasidesrubriken: All Time High. Rubriken syftar på att antalet fängelsedomar under 1987 var det högsta någonsin i svensk historia. Själv har jag i år för första gången under mina snart 20 år i kriminalvården upplevt att slutna riksanstalter varit fullbelagda under sommaren. Då beläggningen erfarenhetsmässigt alltid ökar kraftigt under hösten finns det således goda skäl att studera forskningen av den typ boken avhandlar. Hänsyn tagen till att forskningen ägt rum

i USA, där man betraktar fängelser med färre än 1200 fångar som små (!) förtjänar ändå resultatet att begrundas. Boken summerar 15 års forskarmöda.

Några av de resultat man funnit i de redovisade undersökningarna är:

- förändringar i fångtal påverkar dödlighet, behov av psykvård, självmord och disciplinsvårigheter.
- ett privat område med skyddande väggar eller skärmar reducerar negativa reaktioner vid förläggning i sovsalar.
- ökar antalet intagna i flermansceller ökar de negativa reaktionerna och sjukankmålningarna.
- olika studier visar att antal intagna per enhet har större betydelse än ytmåttet per intagen.
- olika bakgrundsvariabler hos de intagna påverkar deras reaktioner på överbeläggning. Högre socioekonomisk och ekonomisk status medför mer negativa reaktioner på flerbäddsceller. Däremot tycks inte kön, ras eller etnisk tillhörighet påverka reaktionerna.
- långtidsdömda fångar tycks vara tålmodigare än andra när det gäller trängsel.

Vi har i Sverige under de senaste två decennierna inte behövt brottas med de problem som extrem överbeläggning medför, men om trenden fortsätter att domstolarna försätligt höjer straffen (genomsnittlig strafftid har höjts från ca 3 till ca 4 månader de senaste åren) – så kommer vi snart att befinna oss där. Jag påstår därför att Paulus bok, trots olikheter i samhällssystem har relevans för svensk kriminalvård.

*Ann-Britt Grünwald*

Kriminalvårdsanstalten Österåker

*Jan Ahlberg & Johannes Knutsson: »Upptäcktsrisiken«, Brottsförebyggande rådet, BRÅ-forskning 1988: 1, Allmänna Förlaget – Stockholm (45 sider).*

Opklaringsprocenten, speciellt en faldende sådan, er den knap, der udløser såvel angst for kriminalitet som bevillinger til politiet. Ahlberg og Knutsson påpeger indledningsvis, at opklaringsprocent og opdagelsesrisiko almindeligvis fejlagtigt blandes sammen i den kriminalpolitiske debat. *Opklaringsprocenten* tager ikke hensyn til mørketallets størrelse og er i øvrigt et sagsbehandlings-teknisk udtryk, der ikke nødvendigvis afspejler, at gerningsmanden rent faktisk findes. *Opdagelsesrisikoen* er derimod sandsynligheden for, at gerningsmanden på fersk gerning eller gennem efterforskning knyttes til en bestemt begået handling.

Med det formål at øge politiets muligheder for at forstå kriminalitetsbilledet har de to forskere i opdrag fra Rikspolisstyrelsen udviklet en metode til et statistisk skøn over opdagelsesrisikoen bl.a. med udgangspunkt i den officielle kriminalstatistik. De beregner opdagelsesrisikoen som et gennemsnitsmål for hele landet inden for kategorierne: indbrud, tyveri fra biler, vold og spirituskørsel, idet der tages højde for mørketallets forskellige størrelse, og forskellene på reaktivt og proaktivt registrerede forbrydelser, d.v.s. henholdsvis borger-initierede og politi-initierede. Resultaterne viser, at opdagelsesrisikoen er lille og meget mindre end opklaringsprocenterne lader formode.

Forfatterne forsøger herefter at måle gerningsmændenes individuelle aktivitetsniveau i forhold til opdagelsesrisikoen. Disse beregninger viser, at jo flere kriminelle handlinger den enkelte begår, jo større er risikoen for, at han afslører sig selv gennem opdagelse. Det betyder, at de fleste højaktive kriminelle før eller siden bliver pågrebet af politiet. De højaktive svarer for

størstedelen af kriminaliteten, jo oftere de trækker et lod i – hvad Ahlberg og Knutsson kalder – retssystemets tombola, jo større er chancen for gevinst – set fra samfundets side.

Det er en overmåde væsentlig information både for politiets prioriteringer og for de kriminalpolitiske beslutninger, eftersom politiets aktivitetsniveau kun i et vist omfang kan påvirke opdagelsesrisikoen for gerningsmændene til de reaktive forbrydelser. Der er således ikke nogen lineær sammenhæng mellem opdagelsesrisiko og antallet af politimænd.

Henning Koch

Københavns Universitet

*Albin Eser/Barbara Huber (Hrsg.): Strafrechtsentwicklung in Europa 2. Landesberichte 1984/1986 über Gesetzgebung, Rechtsprechung and Literatur. Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg i. Br. 1988. ISBN 3-922498-86-8. 1789 s. DM 56.*

Det første bind i denne serie blev varmt anbefalet i NTfK 1986 s. 174. Det nye bind inddrager blandt andre Finland, Norge og Sovjetunionen. De skandinaviske bidrag er skrevet af Jørn Vestergaard (DK), Matti Joutsen (SF), Wilhelm Matheson (N) og Karin Cornils (S). Barbara Huber har skrevet den samtlende oversigtsartikel over den europæiske udvikling. Anmelderen kan kun gentage, at ingen, der interesserer sig for andet end hjemstavnen, bør være uden dette fortrinlige og billige værktøj.

V.G.

## NY LITTERATUR

*Zzuzanna Adler: Rape on Trial. Routledge & Kegan Paul London 1987. ISBN 0-7102-0804-9. viii + 195 s. £20.00.*

*Jan Ahlberg & Johannes Knutsson: Upptäcktsrisiken. Allmänna Förlaget Stockholm 1988. ISBN 91-38-12080-1. 45 s.*

*Alternatives to Custodial Sanctions. Proceedings of the European Seminar. HEUNI Helsingfors 1988. ISBN 951-47-1547-0. 293 s.*

*Ejv. Andersen m. fl. (red.): Kriminalforsorgens arbejdsdrift. Direktoratet for Kriminalforsorgen Kbh. 1988. ISBN 87-503-7280-7. 79 s. (Jubilæumsskrift i anledning af 75-års dagen for oprettelsen af fængselsvæsenets særlige arbejdsdrift).*

*Chuck Ashman & Pamela Trescott: Diplomatic Crime. Acropolis Books Washington, D.C. 1987. ISBN 0-87491-870-7. 352 s.*

*Assistance to victims and prevention of victimisation. Recommendation ... and Explanatory memorandum. Council of Europe Strasbourg 1988. ISBN 92-871-1513-3. 37 s.*

*Flemming Balvig: The Snow-White Image. Scandinavian Studies in Criminology 9. Norwegian University Press Oslo 1988. ISBN 82-00-07472-2. 123 s.*

*Pauline B. Bart & Patricia H. O'Brien: Stopping Rape. Successful survival strategies. The Athene Series Pergamon Press Oxford 1985, reprinted 1988. ISBN 0-08-032814-8 hardcover/032813-x flexicover. \$29.50/12.95. xii + 200 s.*

*L. F. Biering-Sørensen & V. E. Gyde: Militær straffe- og retsplejelovgivning. Jurist- og Økonomforbundets Forlag Kbh. 1988. ISBN 87-574-2620-1. 307 s. 395 d.kr.*